

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

SEKCE RUSISTIKY

**KOMENTOVANÝ PŘEKLAD
VYBRANÝCH POVÍDEK
A. A. ASTVACATUROVA**

Diplomová práce v českém jazyce

VYPRACOVALA: Bc. Veronika Poděšťová

VEDOUCÍ PRÁCE: doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité
prameny.

V Olomouci, 12. dubna 2017

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc. za ochotu, trpělivost a cenné rady, které mi poskytla nejen při vedení této práce, ale především po celou dobu mého studia.

Velké poděkování za korektury patří Mrg. Mileně Sotolářové.

podpis

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. OBEZNÁMENÍ S AUTOREM.....	8
3. STANOVENÍ PŘEKLADATELSKÉ STRATEGIE	12
4. LITERÁRNĚVĚDNÁ A LINGVISTICKÁ ANALÝZA PŘEDLOHY	17
5. PŘEKLAD.....	24
Jeffrey a Sněžanna	24
Výchova gramotnosti.....	29
Několik slov ve prospěch čtení.....	31
Nezaměstnanost v Americe	32
Písmena a interpunkční znaménka.....	35
Štičí jezero	36
Písmeno <i>m</i>	37
Die Stadt Königsberg ist besetzt!	39
Puškin a pravoslaví	41
Ve fitness centru	44
Viktor Maximovič Žirmunskij, starý režim a příbuzní na chatě	45
6. KOMENTÁŘ K PŘEKLADU	48
6. 1 Antroponyma	48
6. 2 Toponyma	49
6. 3 Překlad exprese	50
6. 4 Překlad reálií.....	51
6. 5 Překlad titulu.....	53
6. 6 Překlad metafor a přirovnání	54
6. 7 Překlad pravopisných a gramatických chyb	55
6. 8 Překlad cizojazyčných pasáží	56
6. 9 Jazyková komika a překlad.....	58

6. 10 Intertextovost	60
6. 11 Překlad frazeologismů a idiomat	63
7. ZÁVĚR	65
8. PŘÍLOHY	67
Originál	67
Obálka knihy Podzim po kapsách.....	94
Fotografie autora.....	95
10. PE3IOME.....	96
11. BIBLIOGRAFIE.....	106
Prameny	106
Literatura.....	106
Slovníky.....	108
Internetové zdroje	109
ANOTACE	110

1. ÚVOD

Předkládaná práce si klade za cíl adekvátně přeložit vybrané povídky současného ruského autora Andreje Alexejeviče Asvacaturova z ruštiny do češtiny a zpřístupnit tím českému čtenáři další dílo současného ruského prozaika. Jedná se celkem o 11 rozsahově krátkých povídek, které dohromady tvoří první část autorova nejnovějšího povídkového románu *Podzim po kapsách* (*Осень в карманах*, r. 2015).¹ Povídky jsou tedy dějově provázány, odpovídají si tematicky i žánrově. Dalším vytyčeným cílem je vytvoření translátologického komentáře k tomuto překladu.

V první části diplomové práce je krátce načrtnuta biografie autora, protože obeznámení se samotným autorem, jeho zázemím, tvorbou, stylem, tvoří nedílnou součást práce překladatele.

Na základě prvotního obeznámení s textem následuje stanovení vlastní překladatelské strategie, na niž navazuje kapitola věnovaná literárněvědné a lingvistické analýze povídek, která vede k pochopení předlohy, protože jak tvrdí Olga Krijtová: „Ze tří požadavků na překlad, což je pochopení předlohy, interpretace předlohy a stylizace předlohy, nejhorší a školskou chybou je nepochopení textu.“² Dokazuje to i notoricky známá poučka Jiřího Levého, že dobrý překladatel musí být především dobrý čtenář.³ V této části se také okrajově zabývám teoretickými otázkami překladu umělecké literatury. Zásadním teoretikem, o jehož koncepci se opírám, je Jiří Levý (1926-1967). Teoretická nadstavba, kterou si překladatel aktivně vytváří, slouží při tvorbě kvalitního překladu, dává překladateli argumenty pro intuitivně získané postupy a zdůvodňuje jejich další rozvíjení a přetváření. Překladatel tedy není v zajetí ustálených návyků, stereotypů tvorby, umí se dále vyvíjet.⁴

V komentáři k překladu, který je spolu s překladem stěžejní pro tuto diplomovou práci, popisuji proces vzniku vlastního překladu, řeším překladatelské problémy, na které jsem během překládání narazila, a zdůvodňuji zvolená řešení. Při svých rozhodnutích se opírám o odbornou literaturu, především české, popřípadě slovenské a ruské provenience.

¹ АСТВАЦАТУРОВ, Андрей Алесеевич. *Осень в карманах*. Москва: Издательство АСТ, 2015.

² KRIJTOVÁ, Olga. *Pozvání k překladatelské praxi: kapitoly o překládání beletrie*. 1996, s. 15

³ LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: Určeno pro posluchače fakulty společenských věd*. 1958, s. 12

⁴ POPOVIČ, Anton. *Poetika umeleckého překladu: Proces a text*. 1971, s. 10

Avšak překladatelské řemeslo také souvisí s jistými tvůrčími schopnostmi, kreativitou, talentem a jazykovým citem - činiteli subjektivními. Překladatel by těžko „rozlouskl“ jazykový kalambur či slovní hříčku, na kterou u umělecké literatury hojně naráží, bez jisté míry vynalézavosti. Je třeba mít na paměti, že překládání je tvůrčí proces, činnost na pomezí vědy a umění.

Komentář k překladu jsem strukturovala vzestupně, od transformací uskutečňovaných na nejnižších jazykových rovinách k transformacím, které se uskutečňují na jazykových rovinách vyšších. Považuji to za nejpřehlednější řešení, i když jsem si plně vědoma toho, že jednotlivé roviny se prolínají a často skutečnosti nejvyšší jazykové úrovně udávají směr rozhodnutím na úrovních nižších. Platí tedy princip komplementárnosti. Dělení překladu podle lingvistických a znakových operací umožňuje plasticky vidět, na jaké rovině se překlad realizuje. Nižší, jazykově-tematická rovina překladu je doménou lingvistického aspektu, vyšší, stylistická úroveň patří zase do literární oblasti. Poznatky z nižší roviny se odevzdávají zpracované na rovinu vyšší: jazykové významy, konotace, denotace atd., budou základem stylistického vyhodnocování na úrovni stylistické. A zase opačně, stylistické principy výstavby textu upozorní na funkci jazykových prvků z roviny nižší.⁵

K překladu vybraných povídek Andreje Astvacaturova přistupuji velmi zodpovědně, protože v České republice doposud bylo publikováno pouze jedno dílo tohoto autora. V závěru práce posoudím, jak se mi podařilo splnit stanovené cíle a co mi práce na překladu přinesla. Součástí práce je originální text povídek, obálka knihy Podzim po kapsách a fotografie autora, které se nacházejí v přílohách. Práce také obsahuje resumé v ruském jazyce.

⁵ POPOVIČ, Anton. *Poetika umeleckého prekladu: Proces a text*. 1971, s. 21

2. OBEZNÁMENÍ S AUTOREM

Zakladatel slovenské teorie překladu Anton Popovič definuje autora jako tvořivý subjekt literární komunikace. Jde o tvůrce literárního textu adresovaného individuálnímu nebo kolektivnímu příjemci. V překladatelském procesu je autorská koncepce textu východiskem pro tvorbu koncepce překladu, překladatelský proces je pro překladatele hledáním koncepce překladu.⁶ Je tedy nezbytné seznámit se s kulturním, sociálním a profesním zázemím tvůrce literárního textu určeného k překladu. Překladatel musí znát autorův styl i z jiných děl a musí umět posoudit, kdy při použití konkrétních jazykových prostředků jde o autorský záměr (jazykové prostředky nesou ideově-estetický obsah), a tím pádem by se překladatel měl zaměřit na jejich správné významové převedení.

Andrej Alexejevič Astvacaturov je docentem Petrohradské státní univerzity (PSU) a současně populárním ruským prozaikem. Narodil se 7. července roku 1969 do rodiny petrohradské inteligence. Jeho dědeček byl slavný sovětský filolog, akademik V. M. Žirmunskij (zakladatel komparatistiky v Rusku). V roce 1986 nastoupil Andrej Astvacaturov na katedru anglické filologie PSU. Od roku 1988 se aktivně zapojuje jako student do vědeckého života pod vedením profesora J. V. Kočaleva a docenta A. A. Čamejeva. V roce 1991 obhájil diplomovou práci na téma Mýtus a skutečnost v románu irského spisovatele Jamese Joyce *Odysseus*. V roce 1995 obhájil disertaci na téma Literárně-kritická teorie Thomase Stearse Eliota a její estetická realizace v poemě *Pustá země*. Dnes přednáší historii a teorii literatury na PSU, v Institutu zahraničních jazyků, Ruském křesťanském humanitárním institutu a také v USA (Bard College). V současné době je vedoucí katedry mezidisciplinárního výzkumu v oblasti jazyků a literatury PSU. Autor více jak sta odborných článků, které se dotýkají problémů anglické a americké literatury devatenáctého a dvacátého století. Napsal bezpočet úvodů a komentářů k anglickým a americkým knižním klasikám, které vyšly v ruštině (Oscar Wilde, Virginia Woolfová, Henry Miller, Jerome David Salinger, Kurt Vonnegut, John Cheever, John Updike). V roce 2003 získal titul docenta.

Od roku 2009 se pravidelně účastní mezinárodních knižních festivalů v Moskvě, Petrohradě, Permu, Tallinnu, Helsinkách. Pravidelně vystupuje jako expert a konzultant v televizních a rozhlasových programech (např. *Echo Moskvy*, Pátý kanál). Od roku 2011

⁶ POPOVIČ, Anton a kol. *Originál-překlad: interpretační terminologie*. 1983, s. 33

vede televizní pořad Dům spisovatele (*Дом писателя*). Je držitel petrohradské ceny Top 50 (r. 2010). Na fakultě svobodného umění a věd obdržel v roce 2008 cenu Za pedagogické umění. Jeho debutový román Lidé v nahotě (*Люди в голом*, r. 2009)⁷ byl nominován na ocenění Nová slovesnost, Národní bestseller, Russian Booker Prize. Tento román se stal knihou měsíce časopisu JQ a podle HG-Ex Libris patří mezi padesát nejlepších knih roku 2009.⁸

Jak je vidět, jeho první spisovatelský počín měl obrovský úspěch, s kterým sám autor nepočítal. Nejdříve fragment románu zanesl do literárního časopisu Hvězda, jak to dělají mnozí, ale odpovědi se mu nedostalo. Dál to zkusil ve vydavatelství Ivana Limbacha. Tam si přečetli 10 stránek a knihu v žádném případě nechtěli vydat. Obrátil se proto i na jiná vydavatelství v Petrohradě. Většinou mu odpovídali, aby již nikdy nebral pero do ruky. V životě slyšel již mnoho rad ohledně toho, aby se filologií nezabýval. Román Lidé v nahotě se nakonec rozhodli vydat v nakladatelství Ad Marginem Press. Uklidňovali ho tím, že se budou snažit rozprodat alespoň první náklad. K dnešnímu dni museli paradoxně vytisknout již náklad čtvrtý. Úspěchu knihy tehdy nehrál do noty ani čas vydání – kniha vyšla během krize a v létě, což není příliš ideální čas.

Podle autora úspěchu knihy napomohly jiné faktory. Především to, že lidé již měli dost úspěšných hrdinů. V devadesátých letech panovala domněnka, že život je procházka růžovou zahradou, že pokud lidé půjdou za svým snem, splní se jim. Autor vychází z vlastní zkušenosti, kdy se hnál za touto iluzí. Měl tři práce najednou a stejně se nic neměnilo. Ani času navíc neměl, ani peníze se mu nehrnuly. Zato někteří jeho kolegové získávali jeden grant za druhým, nosili obleky za tisíce dolarů, a druzí si mnohdy nemohli koupit ani bulku ve školním bufetu. Označuje to za liberalismus. Přitom se domnívá, že všechny vydobyté statky, jako jsou dům, auto, může člověku z minuty na minutu vzít krize. Stejně jako muž nebo žena může člověka kdykoli opustit, nemoc může zabít ty nejbližší. Andreji Astvacaturovi se zdá, že právě když panuje krize, svět si žádá takového hrdinu – trochu outsidera, který se dívá na takovýto americký sen skrz prsty. S výběrem hrdiny se trefil do černého.⁹

⁷ АСТВАЦАТУРОВ, Андрей. *Люди в голом*. Ад Маргинем, 2009.

⁸ <http://artesliberales.spbu.ru/contacts-ru/astvatsaturov>

⁹ <http://www.online812.ru/2009/07/17/005/>

Jde o čtivý autobiografický román. Vypravěčem a hlavním hrdinou je petrohradský brýlatý intelektuál, který provází čtenáře po místech svého dětství, které se odehrávalo v době pozdního socialismu. Svou intonací připomíná styl Sergeje Dovlatova, jehož vliv autor nezapírá, protože ho intenzivně četl ve svých dvaceti letech. Próza Andreje Astvacaturova se vyznačuje fragmentovaností. Autor tento rys připisuje angloamerické literární tradici.¹⁰ Román je psán s humorem, paroduje styl postmodernismu, místy je až kousavý.

Osudy osamělého intelektuála se reflektují takřka ve všech jeho dílech. Jde o brýlatého petrohradského intelektuála, zabedněnce, nulu, nešiku. Autor mu dovoluje říkat hlouposti, dělat naschvály, zrazovat lidi, chovat se zbaběle, žít na cizí účet – vše, čemu se sám vyhýbá ve skutečném životě. I když postava Andreje Astvacaturova není identická autorovi, člověku Andreji Astvacaturovi, panuje mezi nimi napjatý vztah. Autor s pomocí knihy dosáhl určité vnitřní svobody, protože psaní je pro něj prostředek, jenž mu pomáhá se rozvíjet. Autor začal psát uměleckou prózu až ve svých třiceti čtyřech letech, první kniha mu vyšla kolem čtyřicítky. Nikdy nepomýšlel na to, že se stane úspěšným spisovatelem. S publikací knihy nepočítal.

Spisovatel by podle něj měl mít jiný úkol, než se zavděčovat publiku. V rozhovoru z roku 2009 doslova říká: „Bojím se výhodných nabídek, na které mě budou lákat. Zatím takové nejsou, ale jsem si jist, že se objeví. A s nimi se objeví nebezpečí, že budu psát na zakázku. Degradace pak může nastoupit rychle. Talent je přeci velmi křehký, to vám říkám jako filolog.“¹¹

S dalším úspěšným spisovatelským počinem přichází o rok později, kdy vychází jeho román *Skunskamera* (*Скунскамера*, r. 2010), který byl nominován na cenu Sergeje Dovlatova, na cenu Národní bestseller a na cenu Velká kniha. Kniha volně navazuje na román *Lidé v nahotě*. Literární anekdoty vypravěče Astvacaturova, setkáváme se i s označením „ruský Woody Allen“, a příhody ze života, často čtenáře upřímně rozesmějí.

Další kniha, *Podzim po kapsách* (*Осень в карманах*, r. 2015), přichází až po dlouhých pěti letech. Astvacaturov to pokládá za správné, jelikož každá kniha má své

¹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=ngXt8VmJfvc>

¹¹ Tamtéž

tempo a svůj čas, po který se píše.¹² Jedná se opět o portréty ze života petrohradského intelektuála, který je nám znám již z předešlých děl. Kniha si drží stejné tempo od začátku do konce: je přiměřeně veselá, přiměřeně smutná, emocionálně zdrženlivá. Začíná vzpomínkami na příhody ze „sovětského dětství“ a pokračuje životem univerzitního učitele, který se rád dívá na Něvu. Děj se propojuje s náhodnými cestami do Paříže a na Capri. Dovoluji si přiložit mnou volně přeloženou anotaci k tomuto románu, jež podle mého názoru navozuje celkovou atmosféru knihy:

Podzim po kapsách tvoří příběhy ze života kouzelného a komického intelektuála. Kniha začíná veselými anekdotami, následují trochu smutné scény z dětství, avšak vzápětí čtenáře obklopí rytmický svět moderního města se shonem a bázňemi, které k němu patří. Na pozadí kulis Petrohradu a Paříže, univerzitních poslucháren, v ulicích, v kavárnách a hotelích brýlatý neurotik naráží na nesmysly každodenního života. Prožívá milostné drama, které navždy změní jeho život.

Tento povídkový román je podrobněji rozebrán v kapitole Literárněvědná a lingvistická analýza předlohy.

V domácí ruské kultuře se jedná o autora oblíbeného, který spadá do mainstreamového literárního proudu. U nás autor není zcela neznámý, protože v roce 2016 vyšel překlad románu Lidé v nahotě. Tohoto úkolu se zhostila překladatelka Olga Pavlova.

¹² <http://echo.msk.ru/programs/time/1570674-echo/>

3. STANOVENÍ PŘEKLADATELSKÉ STRATEGIE

V mém případě se překladatelská strategie formuluje před započítím překladatelského procesu. Podle ruského lingvisty V. V. Sdobnikova je strategie překladu založena na tom, že se překladatel zorientoval v podmínkách komunikační situace, vyhodnotil její možný rozvoj (při tlumočení), možné reakce recipientů, a také určil cíl překladu.¹³ Mým úkolem je vytyčení si hlavních cílů, podle kterých se budu řídit v průběhu překladatelského procesu, na základě prvotního přečtení předlohy.

V české a slovenské teorii překladu není termín překladatelská strategie natolik vžitý. Čeští a slovenští teoretikové se v překladatelském procesu zaměřují spíše na překladatelskou interpretaci. Frekventovanější a zažitější jsou pojmy překladatelská koncepce a metoda překladu (Levý, Popovič, Vilikovský), které svou podstatou odpovídají překladatelské strategii.¹⁴

Cílem práce, jak zaznělo v úvodu, je vytvoření adekvátního překladu. S pojmem adekvátnost se nabízí otázka vztahu mezi adekvátností a ekvivalencí při překládání. Pojem ekvivalence není v teorii překladu jednoznačně definován a je předmětem diskuze. Většina teorií se přiklání k tomu, že absolutní ekvivalence (shoda) výchozího a cílového textu není dosažitelná kvůli sémantickým, strukturním, pragmatickým rozdílům mezi jazykem originálu a jazykem překladu, proto se prosazuje méně striktní pojem adekvátnost. „Adekvátní překlad si neklade za cíl naleznout perfektní ekvivalenty, ale optimálně se přiblížit originálnímu textu.“¹⁵

Adekvátnost je klíčovým problémem při překladu krásné literatury. Dagmar Knittlová o tomto problému pojednává následovně: „Aby účinek zůstal nezměněn, je vystižení správné konotace stejně důležité jako převedení správně pochopených denotačních složek. Volba adekvátních výrazových prostředků zachovávajících patřičnou míru konotace není však nijak snadná. Dnes se vesměs dává přednost překladu funkčnímu, který je plynulejší, idiomatičtější, čtivější, pro literárního konzumenta přijatelnější. Dochází v něm nejen k syntaktické přestavbě, ale hledají se i přiléhavé kolokace a obrazy, což vyžaduje patřičné vcítění do výchozího textu a tvůrčí schopnost

¹³ СДОБНИКОВ, В. В. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. с. 165-172.

¹⁴ АГАПОВА, Анна. *Современные переводы чешской прозы на русский язык: социокультурный и транслатологический анализ*. 2014, с. 20

¹⁵ HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. 2003, s. 20

překladaatele.¹⁶ K funkčnímu překladu se přiklání i Zbyněk Fišer: „Předmětem zájmu funkcionalistických translato-logických teorií je patřičná, přiměřená, ta správná, požadovaná funkce konečného cílového textu v cílové kultuře.“¹⁷

Při překládání se budu přidr-žovat tohoto funkčního přístupu, zaměřeného na sémiotický obsah. Cílem tedy není doslovný, volný nebo upravený překlad, adaptace či parafráze, ale překlad čtenářsky přívětivý, přirozený, odpovídající úzu českého jazyka. Jak říká Jiří Levý: „Cílem práce pro překladaatele je zachovat, vystihnout, sdělit původní dílo, nikoli vytvořit dílo nové, které nemělo předchůdce. Cíl překladu je reprodukční.“¹⁸

Z výše uvedeného vyplývá, že k vytvoření čtivého a přirozeného textu, který se orientuje na čtenáře, je zapotřebí precizně ovládat nejen jazyk originálu (k přesnému pochopení významů), ale především jazyk, do kterého překládám. „Překládát znamená ovládat nejen cizí jazyk originálu, ale především tzv. jazyk cílový, do něhož se překládá, což bývá většinou mateřština, neboť i sebelepší literární dílo, které je v překladu zprostředkováno neadekvátně, primitivně či dokonce chybně, podstatně ztrácí na své hodnotě.“¹⁹

Pokud budeme chápat překlad v širším slova smyslu, podílí se na uskutečnění mezikulturní komunikace a spojuje jednotlivé kultury. „Je třeba počítat s tím, že překlad není pouhé překódování výchozího textu v text výsledný, není to pouhá změna jazykového kódu. Je to jistě i přeorientování textu na jiného čtenáře, je to uzpůsobení textu tak, aby byl přijatelný nejen pro jinojazyčné čtenáře, nýbrž i pro příslušníky jiné kultury.“²⁰ Překlad je ekvivalentní, když působí na čtenáře překladu stejně, jako působil originál na čtenáře původního jazykového a kulturního prostředí. Avšak u textu s většími či menšími uměleckými ambicemi se tento požadavek, aby překlad působil takřka stejně, jeví jako velmi problémový. Dílo může vzbudit obdobnou reakci jen v určité věkové, sociální, vzdělanostní omezené skupině lidí.²¹ „Překladaatel, jenž přenáší sumu informací z jedné kultury do druhé, musí jako účastník komunikace a její spolutvůrce brát v potaz komunikační situaci příjemce,

¹⁶ KNITTLOVÁ, D. in: *Antologie teorie uměleckého překladu*. 2004, s. 191

¹⁷ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces: teorie a praxe funkcionalistického překládání*. 2009, s. 128

¹⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 1983, s. 83

¹⁹ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 7

²⁰ STRAKOVÁ, V. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 13

²¹ POVEJŠIL, J. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 41-44

tedy prostředí cílové kultury. Cílový text musí odpovídat úzu přijímací kultury, resp. musí být přiměřený dané komunikační situaci v cílové kultuře.²²

Dvojí konkretizace, čtenářem originálu a čtenářem překladu, tvoří společně s objektivním obsahem díla poměr, který je ústředním bodem překladatelské problematiky.²³ Překladatel by měl najít rovnováhu mezi těmito stanovisky, nebo se přiklonit z patřičných důvodů k jednomu z nich.

Postup překladatelovy práce klasicky dělím podle Jiřího Levého na tři fáze:²⁴

1. Pochopení předlohy
2. Interpretace předlohy
3. Přestylizování předlohy

Během první fáze, **pochopení předlohy**, překladatel proniká do smyslu díla zhruba ve třech rovinách (jednotlivé etapy nemusí probíhat odděleně a vědomě). Nejprve dochází k filologickému porozumění textu, následuje rozpoznání prostředků, jimiž autor dosahuje ideově estetických hodnot (tj. náladové ladění, ironické či tragické podbarvení, útočné zaměření či suché konstatování), které si normální čtenář nemusí rozumově uvědomovat, ale překladatel by tyto kvality měl být schopen rozpoznat. Přes pochopení estetických hodnot jednotlivých jazykových prostředků a dílčích motivů vede cesta k pochopení uměleckých celků, k pochopení skutečností v díle obsažených (jako jsou postavy díla, jejich vztahy, prostředí děje a ideový záměr autora).²⁵

Druhou nezbytnou fází je **interpretace předlohy**, protože se často stává, že mateřský jazyk není schopen významově tak širokého nebo mnohoznačného výrazu, jaký je v originálu, a překladatel tak musí význam specifikovat, rozhodnout se pro jeden z užších významů a k tomu potřebuje znát skutečnost, která se za textem skrývá. Překlad je více či méně interpretace. V souvislosti s tím je nutné si všimnout tří momentů: hledání objektivní ideje díla, interpretační stanovisko překladatele, interpretace objektivních hodnot díla z tohoto stanoviska – překladatelská koncepce a možnost „přehodnocení“. Východiskem správné interpretace jsou nejpodstatnější rysy díla a jejím cílem jeho objektivní hodnoty. Překladatel musí potlačit své subjektivní zásahy a nesmí vkládat estetické kvality, které má v oblibě, do díla, v němž vůbec nejsou. I když nemůže vkládat subjektivní nápady do díla,

²² FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces: teorie a praxe funkcionalistického překládání*. 2009, s. 130

²³ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 1963, s. 23

²⁴ Tamtéž s. 25

²⁵ Tamtéž, s. 25-30

může přinést nový pohled na dílo tím, že některý z jeho aspektů objeví nebo důvodně zdůrazní (např. v koncepci překladu se někdy do popředí dostane motiv, který byl v originálu druhotný, a dílo se tím objeví v zcela odlišném kontextu). Každý překladatel vnucuje svým stylistickým laděním originálu ve větší či menší míře svůj vlastní styl a tím i své pojetí díla, ovšem nesmí zajít tak daleko, aby zkreslil smysl originálu.²⁶

Poslední fází je **přestylizování předlohy**. Od překladatele žádáme umělecky hodnotné přestylizování předlohy. Svůj talent uplatňuje především při jazykové stylizaci, proto potřebuje v první řadě nadání stylistické. Jazyková problematika překladu se dotýká především v těchto otázkách: poměr dvou jazykových systémů, stopy jazyka originálu ve stylizaci překladu, napětí ve stylu překladu, jež vzniká tím, že myšlenka se převádí do jazyka, v němž nebyla vytvořena. Překladatel má k dispozici více stylistických možností a musí mezi nimi volit podle potřeb kontextu. Tam také končí řemeslo a začíná umění. To přesněji určuje povahu tvůrčí práce překladatele.²⁷ Také podle Milana Hrdličky pro dosažení adekvátního překladu je nanejvýš důležitá reprodukce stylistických kvalit originálu, neboť styl se jeví jako integrující článek myšlenkových, estetických a jazykových hodnot díla. Doporučuje spíše zlatou střední cestu, odmítá neadekvátní aktualizaci, modernizaci, archaizaci v cílovém textu, nevhodnou naturalizaci nebo exotizaci.²⁸

Někteří teoretikové zahrnují do procesu stanovení překladatelské strategie i samotný výběr textu, protože přeložené dílo se přeci jen stává součástí česky psané literatury a má obdobnou funkci jako původní české dílo. Navíc má překlad proti původní literatuře ještě svou specifickou poznávací hodnotu: informuje nás o originále a o cizí kultuře vůbec.²⁹ Anton Popovič funkci překladů formuluje jako jejich heteronomní zásahy do vývinu domácí literatury.³⁰ Olga Krijtová ve své knize *Pozvání k překladatelské praxi* věnuje dokonce celou kapitolu tomu, co překládat. Výběr textu posuzuje spíše z praktičtějšího hlediska.³¹ Z toho vyplývá, že výběr předlohy není radno podcenit. Překladatel také před zahájením práce musí posoudit, zdali je v jeho silách a kompetencích dané dílo adekvátně přeložit. Pokud překladateli neseďí styl autora, měl by od překladu upustit. Na základě poznatků z předchozí kapitoly (obeznámení s autorem) považují dílo A. A. Astvacaturova za čtenářsky atraktivní, nesporné

²⁶ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 1963, s. 30-39

²⁷ Tamtéž, s. 39-48

²⁸ HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. 2003. s. 45-48

²⁹ LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: Určeno pro posluchače fakulty společenských věd*. 1958, s. 31

³⁰ POPOVIČ, Anton. *Překlad a výraz*. 1968, s. 12

³¹ KRIJTOVÁ, Olga. *Pozvání k překladatelské praxi: kapitoly o překládání beletrie*. 1996, s. 56

kulturní hodnoty. Styl autora je mi blízký, proto považuji povídky za vhodné k překladu a případnému vydání.

4. LITERÁRNĚVĚDNÁ A LINGVISTICKÁ ANALÝZA PŘEDLOHY

Dobrý překladatel musí v první řadě pochopit text originálu. Pod pochopením se rozumí jednoznačné určení významů, stylistického zbarvení, jazykových komponentů atd. Proto je nezbytný lingvistický rozbor. Avšak zevrubná lingvistická poučenost překladatele je pouhý samozřejmý předpoklad. Znalost jazykové problematiky je pro překladatele stejně nezbytná jako řemeslná zručnost a znalost technických vlastností materiálu v umění výtvarném. Solidní zvládnutí techniky je předpoklad, bez něhož se nedá mluvit o umění a překlad je umění, proto rozhodné slovo patří vědě o literatuře.³² Literárněvědné a lingvistické zanalyzování předlohy jdou ruku v ruce.

Jedná se o autobiografický román ve formě povídek, kde hlavní hrdina, filolog Andrej Alexejevič Astvacaturov, je zároveň vypravěčem (jeho charakteristika byla dána v kapitole Obeznámení s autorem, proto se jí na tomto místě nebudu podrobněji zabývat).

Děj je odsunut na pozadí, chvílemi se čtenáři může zdát, že povídky tvoří mozaiku, jež dává obraz vnitřního světa petrohradského intelektuála. Prostorově se odehrává ve více místech (Paříž, ostrov Capri), ale hlavním prostorovým dějištěm je bezesporu Petrohrad, který udává směr celému textu. Petrohradský docent filologie vykresluje atmosféru tohoto nestabilního města. Ta se odráží v pocitovém rozpoložení hrdiny. Autor chtěl ukázat svými očima město, ve kterém žije a které dobře zná, které se změnilo od těch dob, kdy o něm psal Puškin nebo třeba Gogol. Zdeněk Pechal texty tohoto typu označuje za tzv. petrohradský text, jehož příznačným rysem je neustálá proměna nepevného městského fundamentu zasazeného do pohyblivého podloží Finského zálivu. Neměnným rysem pro petrohradský text je přírodní scénérie vodního principu, v kterém se v dešťových clonách spojuje nebe se zemí, a městské kontury se rozostřují v oparu mlhy do přízračných tvarů. Dále je pro tento text specifické a přízračné prolínání dění lidského vědomí a vzájemného prostupování země a břehu, vody, tmy a světla.³³ Autor si je vědom tohoto propojení, dokonce přiznává vliv autorů, jež o „Benátkách severu“ v minulosti psali také (A. S. Puškin – Měděný jezdec, N. V. Gogol – Petrohradské povídky, D. L. Bykov, N. M. Slepakova). Všichni tito autoři jsou v tomto povídkovém románu citováni, Bykovovi je věnována jedna povídka. Pohrával si i s myšlenkou román pojmenovat jako Petrohradské povídky, ale neměl k tomu dost

³² LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: Určeno pro posluchače fakulty společenských věd.* 1958, s. 6

³³ PECHAL, Zdeněk. *Fenomén žilvu v ruské literatuře.* 2011. s. 31

odvahy.³⁴ Název vymýšlel až po napsání knihy a propojuje v něm paralelu předposledního ročního období s „posteschatologickým“³⁵ světem. Právě podzim hraje roli onoho únavného melancholického období, kdy nic neočekáváme, vše důležité se již odehrálo. Člověk více přemýšlí nad otázkami bytí. Vše plně odpovídá titulu knihy – Podzim po kapsách. Především v druhé části knihy jsou povídky absolutně bez děje, pouze popisují to, jak si autor hraje s myšlenkami, vykresluje svoje pocity, názory (např. povídka Září).

Povídky první části si drží určitou dějovou linii, popisují krátkou příhodu, vzpomínku ze života autora. První část románu nazval Komárovo, příznačně podle místa, kam v dětství (ale také v dospělosti) jezdil na chatu. Jednotlivé povídky první kapitoly na sebe navazují, čeho se jedna na konci dotkne, tím ta druhá začíná. Až na dvě povídky (Jeffrey a Sněžanna, Ve fitness centru) se hrdina retrospektivně vrací do svého dětství, kdy mu nebyla jasná pointa rozhovorů dospělých. Ta mu dochází až s postupem let, v dospělosti. Čtenáři dává nahlédnout na tyto situace očima malého kluka. To je z jedné strany smutné, z druhé komické. Setkáváme se zde tedy s tragikomičností, která dílům Andreje Astvacaturova není vůbec cizí. Často se setkáváme také s narážkami na sovětskou minulost a socialistický režim:

- *Страна работает, из последних сил строит социализм, а этот хочет только бездельничать! = Celá země pracuje, z posledních sil buduje socialismus, a tady tento by nejradši nic nedělal!*

Idiolekt vypravěče je spíše fragmentovaný, což není pro ruskou prózu příliš typické (u ruské prózy jsme zvyklí na dlouhá souvětí přesahující mnohdy půl stránky). Autor byl ovlivněn americkou tradicí a S. D. Dovlatovem.³⁶ Idiolekt ostatních postav je také specificky příznačný. Například velitel pluku se vyjařuje hovorově a velmi otevřeně (částice *-ka* za slovesem je typická pro mluvenou a hovorou ruštinu):

- *Значит так, Александр Яковлевич, ... У нас к тебе приказ. Напиши-ка по-немецки листовку, что город Кёнигсберг взят. Мы ее нашим солдатам отдадим, и пусть они это кричат немцам. = Takže Alexandře Jakovleviči,*

³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=oxPRfZ816mw>

³⁵ Tamtéž

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=ngXt8VmJfvc>

...*Máme pro tebe rozkaz. Napiš tadydle na leták, že město Königsberg je obsazeno. Dáme to našim vojákům, jen ať to na ty Němce křičí.*

Autor se na mnoha místech nebojí používat přirovnání, metafory a metonymie:

- *И слово «рьяно», бодрое как коза. = I slovo vášnivě, bujné jako hřebec.*
- *Потом их снесли, оставив прямоугольные проплешины на голой земли. = Potom je zbourali a na holé zemi zůstaly pravoúhlé lysiny.*

Následuje analýza zaměřená na lingvistickou stránku východiskového textu. Je nezbytné si uvědomit, že oba jazyky, čeština i ruština, patří k slovanské jazykové rodině, v důsledku čehož jsou si velmi blízké. Avšak existují mezi nimi určité zásadní rozdíly, které je potřeba znát a brát v úvahu při překládání z jednoho jazyka do druhého, protože by mohlo docházet ke zbytečným interferenčním chybám. „Blízkost obou jazyků může být leckdy mostem, jindy však spíše zavádějící stezkou. Je důležité si uvědomit jevy, v nichž se oba jazyky liší.“³⁷ Teorie překladu pod termínem interference chápe ovlivňování jazyka, do kterého překládáme, jazykem originálu. Každý překladatel je vystaven tomuto procesu při práci s cizím jazykem a záleží jen na něm, do jaké míry si tento vliv uvědomuje a je schopen mu čelit.³⁸

Abych předešla interferenčním chybám, které vyplývají z typologické povahy jazyků, jsou nastíněny v následujících řádcích nejzásadnější typologické odlišnosti výchozího a cílového jazyka (ruština a čeština), které by mohly vést k neadekvátnímu překladu. Všechny příklady jsou čerpány z předlohy a vlastního překladu.³⁹

V ruském jazyce jsou hojně rozšířeny konstrukce s nefinitními slovesnými tvary (**infinitivy, příčestí, přechodníky**), především v písemných textech. V ruštině tyto tvary spadají do aktivní slovní zásoby, na rozdíl od češtiny, kde stojí na periférii. Čeština dává přednost rozvolněnějším konstrukcím (např. přidáním vedlejší věty).

³⁷ ŽAŽA, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 1999, s. 5

³⁸ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 45

³⁹ odborná literatura např.: O interferenci. KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 45-51; Cruces translatorum - aneb louskání oříšků. KRIJTOVÁ, Olga. *Pozvání k překladatelské praxi*. 1996, s. 19-27; ŽAŽA, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 1999.

- *Старался я на совесть и, выводя крючочки и палочки, все время усердно высовывал язык и помагал себе губами. = Snažil jsem se ze všech sil, a když jsem kreslil obloučky a nožičky, vystrkoval jsem jazyk a napomáhal si rty.*
- *Узнав, что я не нужен дяде Саши, я снова заплакал. = Jakmile jsem uslyšel, že mě strýček Saša nechce, znovu jsem se rozplakal.*
- *Учиться писать букву «м» мне нехотелось. = Nechtělo se mi učit, jak se píše písmeno m.*

Charakteristickým rysem ruského jazyka, především hovorového, jsou neúplné věty, které postrádají predikát. Mluvíme o tzv. **elipse**.

- *Но мы только на минутку! = Мы jsme přišli jenom na chvílinku!*

Ruština celkově tíhne k úspoře slovního výrazu (dáno tendencí ekonomičnosti jazyka) a často nevyjadřuje i jiné větné členy, zvláště podmět nebo předmět.

- *Слышал?! = Slyšel jsi to?!*
(Správně by mělo být *Ты слышал это?!*)
- *Также просьба поспособовать скорейшей публикации романа в каком-нибудь хорошем издательстве – я знаю, что связи у вас есть. = Také vás prosím, abyste napomohl co nejrychlejší publikaci románu v nějakém solidním nakladatelství. Vím, že máte známosti.*
(Správně by mělo být *у меня к вам просьба*)

Čeština neuzivá tak často **pasiva** jako ruština. Pasivní vazby místo aktivního tvaru slovesa nejsou vždy tím nejšťastnějším řešením v překladu. Úzu českého jazyka jsou bližší aktivní tvary.

- *Буква «м», Щучье озеро и хихикающий брат как-то сами собой забылись, и мне уже захотелось слушать сказку. = Na písmeno m, Štičí jezero a hihňajícího se bratrance jsem sám od sebe zapomněl a chtěl jsem poslouchat pohádku.*

Odlíšnosti se týkají také **valence sloves** v obou jazycích. Forma (pád) větných členů, které na sebe slovesa vážou, se v některých případech liší. Mezi ruštinou a češtinou je spousta případů, kdy se liší také předložkové pády. Tyto základní neznalosti (i když většinou se

nejedná o neznalost, ale nedbalost, prosté přehlédnutí) vedou ke zbytečným chybám ve výsledném překladu.

- *Я уже было приготовился писать букву «м», но почему-то вдруг вспомнил кудрявого черненького мальчика, которого неделю назад видел на озере. = Už jsem byl odhodlaný psát písmeno m, ale vzpomenu si na černovlasého kudrnatého kluka, kterého jsem minulý týden viděl u jezera.*
- *Иногда он рассказывал смешные истории про то, как он однажды в детстве жил в деревне. = Jindy zase vyprávěl směšné příběhy o tom, jak v dětství jednou dobou žil na vesnici.*

S menším stupněm flexivnosti souvisí další přízračný rys ruského jazyka – větší výskyt **substantivních neshodných přívlastků**. Čeština upřednostňuje adjektivní přívlastek shodný.

- *Грязный палец Сени указывал на фотографию. = Sěňův špinavý prst ukazoval na fotku.*
- *Роман в рассказах = povídkový román*

Ruština více tíhne k analytičnosti, proto v ní nalézáme mnoho **analytických pojmenování** – spojení sloves se substantivy, tvořících významovou jednotku. Sloveso je významově abstraktnější a substantivum je významovým nositelem celého spojení. Češtině dává přednost plnovýznamovým spojení.

- *Отец однажды это заметил и сделал мне замечание. = Otec si toho jednou všiml a napomenul mě.*

Interpoziční slovosled v ruštině, tzv. **obmykání**, je češtině cizí.

- *Перед чтением ты – как оторванный от электрички вагон. = Když člověk čte, je jako vagón odpojený od zbytku vlaku.*
- *Вижу, на крыше домика стоит Гриша, местный разнорабочий, как всегда в окаменевшей от грязи спецовке. = Na střeše toho domku vidím stát Grišu, místního dělníka, jako vždy v montérkách špinavých od malty.*

Vyjadřování negace je v obou jazycích rozdílné, protože ruština více používá částečný / **členský zápor**, kdežto pro češtinu je přirozenější zápor úplný / větný. V ruštině se také obecně více užívá **lexikální zápor**.

- *Мне показалось, что написано очень неплохо. = Přišlo mi, že román není napsán vůbec špatně.*
- *Им это, кстати, помогло не сильно. = Těm to, jen tak mimochodem, moc непомогло.*

Ruština se proti češtině charakterizuje mnohem širším uplatněním složenin (**композит**).

- *Такое времяпровождение называется «филологией», и за него даже платят деньги. = Takto strávený volný čas se nazývá „filologií“ a dokonce za něj i platí.*

Důležité je také uvědomit si rozdílnosti v rámci standardu (spisovnosti) těchto dvou slovanských jazyků. Do aktivní slovní zásoby v ruském jazyce spadá široké spektrum lexiky z různých stylů. Toto spektrum je mnohem širší a benevolentnější, co se týče spisovnosti. Za hranice spisovného ruského jazyka spadá teprve až tzv. prostořečí (**просторечие**). Každý jazyk se různě strukturuje, může mít rozdílný počet stylů, ale vždy se dělí na dvě základní části: spisovný a nespisovný jazyk. Zásadním rozdílem mezi češtinou a ruštinou je, že hovorová čeština nespadá do spisovného jazyka, kdežto hovorovou ruštinu ruští lingvisté zahrnují do spisovného jazyka. Proto musí být překladatel nanejvýš obezřetný při překládání slov (a hledání ekvivalentů v češtině) spadajících do hovorové ruštiny nebo prostořečí. Překladatel musí mít jasnou představu o vztahu mezi spisovnou normou a různými útvary substandardu.

- *Клыки, говорю, какие офигенные! Просто с ума сойти! = Říkám, že má boží špičáky! Jsem z nich celý pryč!*
- *Молодая врачиха, когда нас приводили к ней на осмотр, тоже первым делом спрашивала: «Как твоя фамилия?» = Když nás přivedli na prohlídku k mladé doktorce, také se nás ze všeho nejdřív zeptala: „Jak se jmenuješ?“*

- *«Джеффри раздел Снежанну до трусов и начал рьяно ее трахать».* = *Jeffrey svlékl Sněžannu do kalhotek a začal ji vášnivě šukat.*

Úskalím mohou být také mezijazyková paronyma (podobná si více či méně tvarově i významově, leč ne naprosto totožná slova), která často vedou k překladatelským chybám. V překladatelské praxi se jak paronyma, tak i homonyma nazývají jako **zrádní přátelé** překladatele (ложные друзья).

- *Последний раз показываю! – объявила она, нарисовала букву «м» и поднялась со стула.* = „*Ukazuji ti to naposled!*“ *oznámila, nakreslila písmeno m a zvedla se ze židle.*

Nastíněny byly jen zásadní rozdíly (vynecháno bylo například aktuální větné členění, odchylky ve tvarech rodu, nadužívání přivlastňovacích zájmen atd.), které mají být nápomocny vyvarování se zbytečných, leckdy školáckých, chyb. Zahrnout všechny rozdíly na všech jazykových úrovních není v rozmezích této práce možné.⁴⁰

⁴⁰ Odborná literatura: Žaža, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 1999.

5. PŘEKLAD

Andrej Alexejevič Astvacaturov

Podzim po kapsách

Povídkový román

Část I. Komárovo

Jeffrey a Sněžanna

(Namísto úvodu)

Včera jsem otevřel emailovou schránku a uviděl tam zprávu.

„Zdravím, Andreji!

Neznáme se, vaše knihy jsem nečetl, ale hodně jsem toho o vás slyšel. Podívejte se prosím na zoubek mému erotickému románu, který jsem napsal ve volných chvílích. Jmenuje se *Žhavé poledne*. Rád bych slyšel váš názor, co možná nejdříve (nerad čekám). Také vás prosím, abyste napomohl co nejrychlejší publikaci románu v nějakém solidním nakladatelství. Víím, že máte známosti.

Jen to nejlepší, Innokentij (z města Toržok).

P.S.: Stejnou zprávu jsem poslal také Germanu Sadulaevovi, ale neodpověděl. Nemáte jeho přesnou adresu?“

Ke zprávě byl přiložen docela objemný soubor. Hned jsem ho otevřel a pustil se do čtení, jak bylo veleno v emailu, Innokentij z města Toržok o mně přeci VŠECHNO ví a nerad čeká. Přečetl jsem několik stránek a narazil na frázi:

JEFFREY SVLÉKL SNĚŽANNU DO KALHOTEK A ZAČAL JI VÁŠNIVĚ ŠUKAT.

No a? Přišlo mi, že román není napsán vůbec špatně. Nechápal jsem jen, proč mu spisovatel Sadulaev nic neodepsal... Vše je napsáno, jak má být, pomyslel jsem si. I slovo *vášnivě*, bujně jako hřebec. I kalhotky, které zůstaly záhadným způsobem na

Sněžanně. A potom samotné jméno hrdinky napsané se dvěma n. Zřejmě pro přidání na erotičnu.

Dál toho bylo v románu ještě hodně zajímavého. Na další stránce jsem například čtyřikrát narazil na výraz *vlhká jeskyně* a dvakrát na *rudohlavého rytíře*. Bylo mi hned jasné, že román *Žhavé poledne* je hodně zajímavý a co je mnohem důležitější, že z něj *čiší atmosféra*, jak se v podobných případech vyjadřují naši literární kritici. Avšak tomu, aby román co nejrychleji vyšel, jsem nepomohl. Nevím, proč jsem myslel, že kromě mě nikdo jiný tento text neocení.

Odkud se o mně Innokentij dozvěděl, to mi nejde na rozum. Odkud se vlastně o sobě lidé dozvídají?

Před několika dny jsem zašel do Domu knihy, abych využil neplacené záchody. Dům knihy – tak se jmenuje obrovské knihkupectví v centru Petrohradu. Přišel jsem tam a uviděl všechny ty roztomilé obálky, alba, pohlednice a z ničeho nic mě přepadly chmurné myšlenky o tom, že svět je strašně nedokonalý a není vůbec takový jako v těch knížkách a na pohlednicích. Bylo mi smutno. Když jsem vyšel ze záchodové kabinky, uviděl jsem vedle u umyvadla malého neoholeného muže středních let. Měl dětskou tvář s vypoulenýma, dobráckýma očima. Dokonce jsem si nejprve pomyslel, že musí být Američan. Muž se na mě otočil a usmál se.

„Vy jste... promiňte mi to, jste spisovatel, že?“

Mlčky jsem si začal mýt ruce. Neměl jsem náladu na povídání.

„Vy jste... minutku,“ muž svažtil čelo. „Vy budete ten... As... As... As...“

Bezradně se usmál. Já jsem zastavil vodu a začal si utírat ruce do papírového ručníku.

„Máte složité příjmení,“ podotkl se studem v hlase. „As...as...as?“

„Astvacaturov...“

„Ano!“ zaradoval se. „Ale... nic jsem od vás nečetl! Promiňte mi to! Co bych o vás měl vědět?“

Těžko říct. Jeden asijský mudrc položil carskému velmoži otázku: „Kdo jsi?“ Velmož odpověděl: „Jsem Velký vezír.“ „Neptám se tě, co máš za práci, ptám se tě, kdo

jsi?“ „No,“ zamyslel se vezír, „Jsem vysoký, statný muž, s kadeřavou bradkou a silnýma rukama a...“ „Neptám se tě, jak vypadáš,“ skočil mu mudrc do řeči, „ptám se tě, kdo jsi?“ „Věřím, že svět stvořil Alláh.“ „Neptám se tě, v co věříš, ptám se tě, kdo jsi?“

Nevím, čím přesně skončil tento rozhovor. Zvědavému mudrci beztak uřezali jazyk a hřebíky mu ho přibili k makovici, aby tolik nežvanil a neotravoval představenstvo. Představenstvo nám dal přeci Bůh, střeží zákony přírody a nemá rádo, když ho otravují s hloupostmi.

Lidi vlastně sami nemají ponětí, co by se o nich mělo vědět.

Teprve nedávno jsem u zubaře zjistil, co je na mně nejdůležitější. Šlo o to, že jsem dvě hodiny proseděl v křesle s otevřenou pusou. V jednu chvíli do ordinace přišel doktorův kamarád kvůli pracovním záležitostem, zřejmě zubní laborant. Jak tam tak byl, nakoukl do mých dokořán otevřených úst. Podíval se trochu blíže a nadšeně prohlásil:

„Páni! To jsou ale zajímavé špičáky!

„Co?“ zeptal se ho zubař.

„Říkám, že má boží špičáky! Jsem z nich celý pryč!“

Na této zemi jsem prožil víc jak čtyřicet pět let a jako každý člověk v tomto věku jsem něčeho dosáhl. Nabyl pochybného vzhledu, u kterého, jak se zdá, končí datum spotřeby, oženil se a našel si bezva kamarády, vydal dvě knihy s lehkomyšlným obsahem a tři velmi vážné – vědecké. Mýma rukama prošla spousta žáků, studentů a aspirantů. Avšak jak se ukázalo, to nejdůležitější na mně je něco úplně jiného - špičáky.

Co když to ale není žádná věda? A špičáky mám proto, že hlodám mrkev. A sám jsem jen průměrný brejlatý intelektuál?

Tak například jednou jsem tak přijel k sobě na chatu do vesnice Komárovo. Ze zastávky si jdu obvyklou cestou, zabočím na Mořskou ulici. Dříve, za Sovětského svazu, tu stávaly stánky s potravinami. Potom je zbourali a na holé zemi zůstaly pravoúhlé lysiny. A před nedávnem tudy natáhli plynovou komunikaci a aby ji zamaskovali, postavili malý, plechový, tmavě modrý domek. Na střeše toho domku vidím stát Grišu, místního dělníka, jako vždy v montérkách špinavých od malty. S rukama v kapse a nezapálenou cigaretou v puse pozorně poslouchá šedivého muže s brýlemi v kožené

bundě. Podle všeho inženýr. Stojí dole a rozdává rozkazy. U nohou se mu válí kovová roura.

„Grišo, zamysleme se,“ začal inženýr filozofovat a natahoval přitom každé slovo. Jdu blíž. „Jak jen my dva,“ inženýr kopne do roury, „přípevníme tuhle tu trubku na střeše?“

Griša z neznámého důvodu mění výraz tváře a rychle vytahuje cigaretu z úst.

„Petroviči!“ řekl rozpačitě a ukázal cigaretou svým směrem. „Neměl bys, kruciš, tak mluvit... a to...to tady, koukej, chodí inteligence.“

„Zdravím,“ přikyvuji.

Samozřejmě, že zpovzdálí je lidem vždy jasnější, kdo ve skutečnosti jste. Ale také se stává, že si vás s někým pletou.

Tak například jsme stáli se sestřenicí Sašou ve frontě na chleba. Malinkatý komárovský obchůdek. Asi šedesátiletá výrazně namalovaná prodavačka monotónně bouchá do kasy. Před námi stojí dva policisté s gumovými obuškami za pasem. Přichází ten stejný dělník Griša. Tváří se soustředěně a z jeho týden neoholené tváře je patrná silná kocovina. Ztuhlymi prsty nejprve přepočítává drobasu a potom se láskyplně ohlíží na flašky s pivem, které jsou vystaveny ve vitríně. Jakmile nás se sestřenicí postřehl, přikyvuje nám a ptá se:

„Vy jste poslední?“

„Ano,“ přikyvuje mu Saša a dodává: „I když za námi stála babička, taková malinkatá, v zeleném baretu. Na chvíli si odskočila... To je ona!“

Griša a policisté zpozorněli a rychle se otočili tam, kam Saša ukazuje – na oddělení s mléčnými výrobky.

„To není babička,“ říkám jí.

„Jak to?“ diví se jeden z policistů.

„Žádná babička, ale petrohradský skladatel Oleg Karavajčuk.“

Prodavačka z ničeho nic přestane tukat do kasy a rychle zvedá hlavu.

„Přesně tak!“ prohlásila naštvane. „Mimochodem to je velice slavný člověk!“

Celá řada se vyčítavě podívala na Sašu.

U nás v Komárově žilo a žije mnoho známých lidí, a proto si tady chtěj nechtěj kladeš ty nejdůležitější otázky.

Jednou, když jsme byli se ženou na chatě, nám do pokoje vletěl obrovský komár. Přiletěl, proletěl se po stěnách, po stropě, zatřepetal křídly.

„Bojím se ho!“ křičela žena. „Zabij ho!“

„Uklidni se...“,“ říkám jí. „Čeho ses tak lekla? On neštípe. Štípou malí komáři. A takovýhle velicí neštípou.“

Žena se na chvíli zamyslela a pak se velmi vážně zeptala:

„Proč tedy takový komár žije? Jaké je jeho poslání?“

Na tuto otázku jsem neuměl odpovědět a řekl jsem, že nevím.

„Tak ho odtud raz dva vyžeň!“ rozčílila se.

Ženám se zřejmě nelíbí, když poslání není jasné a zřejmé. Já vždy mohu přinejmenším vzít do ruky knihu a říct, že jsem pouho pouhý čtenář.

Výchova gramotnosti

Jednou jsem tak zasedl za stůl, abych napsal hlášení pro pana – no, to není tak důležité pro koho, vy ho stejně neznáte. Seděl jsem nad tím celou věčnost. Sami jistě chápete, že takové dokumenty, jsou-li adresovány vysoce postaveným nadřízeným, musí být napsány jak se patří a bez chyb. Proto jsem pocíťoval děsivou zodpovědnost a chvílemi mě popadaly myšlenky velmi znepokojivé a tíživé. Tyto myšlenky se týkaly především písmen a interpunkčních znamének. Čím více se jich v hlášení objevovalo, tím více jsem byl na pochybách, jestli jsem je napsal správně. Vrtěl jsem se na židli, přemýšlel, potil se, ohlodával propisku, spoléhal se na všelijaké slovníky a příručky. Nakonec jsem to zvládl, avšak strašně jsem se u toho unavil a byl z toho na prášky. Pak jsem šel ven vysypat koš a u smetiště mě napadlo něco velmi zajímavého.

Zvláštní, myslel jsem si. Dožil jsem se čtyřicítky, a přesto se nenaučil spisovně psát, a popravdě řečeno, sám nevím proč. Beztak proto, že se mi líbí psát nespisovně. Otce má negramotnost vždy rozčilovala. Obzvláště, když jsem se učil na prvním stupni. Tehdy mi to předhazoval skoro každý den. Říkal, že zostudím naši slavnou filologickou dynastii. Mnohokrát upomínal dědečka – akademika. Vše přišlo vniveč. Stále jsem psal s chybami a dostával trojky z diktátů. Otce několikrát volali do školy. Nejdříve se rozčiloval, křičel na mě, a pak pochopil, že to nemá cenu a mávnul nad tím rukou. Na dlouhé roky mi dal pokoj. A tehdy jsem byl absolutně šťastný a písmena a čárky jsem psal, jak se mi zachtělo. Avšak v absolventském ročníku se do mě otec znovu pustil. Zdálo se, že přišel na jakousi vychytralou pedagogickou strategii.

„Pro tebe je teď nejdůležitější,“ pravil starostlivě, „dobře napsat přijímací slohovou práci na filologickou fakultu. A tam už si piš, jak chceš. Klidně i kobylu s měkkým i. Neřeknu ani ň.“

Popřemýšlel jsem nad tím a vzdal se. Sedl si k učebnicím ruštiny a přijímací slohovku úspěšně napsal. Načež jsem začal chodit na přednášky a postupně se v mých konspektech a ročníkových pracích znovu začaly objevovat chyby. S každým dnem jich bylo čím dál tím víc. Otec si toho jednou všiml a napomenul mě. V klidu jsem mu opakoval jeho vlastní slova ohledně přijímacích zkoušek, a že když už je mám za sebou, můžu přeci jenom psát kobylu s měkkým i. Ale otec, nevím proč, nesouhlasil. Prohlásil, že toto právo si zasloužím, jedině když dosáhnu vysokoškolského filologického vzdělání. Znovu jsem se vzchopil, začal psát spisovně, vystudoval pět let filologie a říkal si, že teď

ten pravý čas, kdy konečně můžu psát kobylu s měkkým i, nastal. Avšak otec znovu řekl, že je na to ještě brzy, že nejdříve musím obhájit disertační práci. Disertaci jsem obhájl v roce 1996, a od té doby otec na mou osobu nevznesl žádné námitky. I když sami jistě souhlasíte, že z jeho strany nebylo čestné komplikovat mi to dlouhých deset let. O to víc, když to ve výsledku nemělo žádný efekt.

A to hlášení, které jsem napsal, mi nadřízený nevzal. Řekl, že za prvé není napsán jak se patří.

A za druhé, když se na mě křivě podíval zpod brýlí, že *ne* se píše dohromady se slovesem.

Několik slov ve prospěch čtení

Zato se čtením je to mnohem snazší. S tím problémy nemám. Čtu rád, především knihy. Když je čtu, pokládám si různé otázky. Například proč je v knize napsáno to, co tam napsáno je, a není tam napsáno něco jiného. A sám si na tyto otázky v duchu odpovídám. Odpovědi si zapamatuji a přednáším je studentům. Takto strávený volný čas se nazývá „filologií“ a dokonce za něj i platí. Popravdě řečeno ale málo.

Tady ale vůbec nejde o peníze. Podle mě je čtení prospěšné, když má člověk potřebu si zapamatovat různé znepokojujivé myšlenky, například o tom, že svět, ve kterém žijeme, je strašně nedokonalý. Tyto myšlenky jsou velmi smutné, vkradou se nám do hlavy ušima, nosem, dokonce i očima, a tam, v hlavě, se dlouho hemží, jako otravný hmyz. A když je kniha tlustá a zajímavá, může tyto myšlenky navždy zpečetit.

Když člověk čte, je jako vagón odpojený od zbytku vlaku. Vlak se žene kamsi do dále a člověk stojí na kolejích – nemůže ani vpřed ani vzad. Jako kašpar. Kniha je v takovémto případě nenahraditelná věc. Pořádně tě nakopne, stejně jako přísný americký seržant nakope zadek nezkušenému zelenáči. A ty už nestojíš jak idiot na místě, ale ženeš se přímo za nosem tam, kam vedou koleje. Bez jediného zaváhání a vedlejších myšlenek. Díky bohu, že v knihách nejsou ani lidé, ani věci. Jsou tam jen háčky a vlnovky nasázené na stránkách do potrháných řetězců. Musí se procházet očima a to všechno... Není to těžká práce, ale je důstojná.

Ve skutečnosti člověk s knihou v ruce vypadá věrohodněji, než člověk bez knihy. Tak jsem to aspoň vnímal já, když mi bylo šest let. Naučit se číst, jsem si začal přát ještě dříve, poté co jsme s mámou jednou jeli vlakem.

Nezaměstnanost v Americe

Máma seděla u okna a četla si knihu, já jsem se usadil vedle a snažil jsem se ze všech sil vydlabat plochou špejlí zmrzlinu ze studeného papírového kelímku. Zmrzlina i vlak se mi velmi líbily. Zmrzlina byla dobrá a vlak zepředu připomínal hodného dědu ležícího na břiše s velkýma světlýma očima a pečlivě stříženými vousy. Dlouho jsem přemýšlel, proč vlak potřebuje vousy, a došel jsem k závěru, že je má proto, že je starý a jezdí tady už odpradávná.

Jako vždy jsme měli namířeno na chatu, do Komárova. Jedl jsem zmrzlinu a současně poslouchal veselou melodii, kterou vydávaly koleje. Tu melodii poslouchám rád i dnes, když jedu do Komárova. Melodie ze začátku nabírá na obrátkách a pak, když se vlak blíží k nástupišti, utichá. A v tu chvíli, se odněkud z vrchu ozve přísný mužský hlas: „Pozor! Dveře se zavírají!“ A následně ohlašuje příští zastávku. Už v pěti letech jsem se naučil nazpaměť názvy všech zastávek. Levašovo, Písečná, Řepovo. Srozumitelná pro mě byla jen jedna zastávka – Komárovo. Znal jsem tam všechno: naši chatu, obchod, Kurdinskou ulici i Štičí jezero. Ostatním názvům zastávek jsem nerozuměl, a myslel jsem si, že je tam všechno špatně. V Levašově je všechno nalevo, v Písečné je samý písek a nic víc, v Řepově všude roste řepa, ale hříby a borůvky tam nerostou.

Se zmrzlinou v ruce jsem tehdy dlouho smutně přemýšlel o tom, že ve světě není nic tak, jak má být, dokud se naproti nám neusadili dva muži. Přestal jsem dolovat zmrzlinu a okamžitě si je začal prohlížet.

„Okamžitě zavři pusu!“ přikázala mi máma. „Zmrzlinu už si dojedl? Dojedls? Tak mi dej ten kelímek, nebo se zase celý zamažeš jak to prase. Tu máš ubrousek a utři si ruce!“

Mlčky jsem jí podal kelímek a vzal si ubrousek. Na zmrzlinu jsem ztratil chuť, ucítil jsem, že naši noví sousedé kolem sebe šíří nepříjemný zápach – ostrý a kyselý.

Jeden z nich byl tlustý, na sobě měl tmavě modrou kombinézu, sedl si k oknu naproti mámy a pěstí si podepřel opuchlou tvář a hluboce se nad něčím zamyslel. Ten druhý byl hubenější a jenom co si sedl, vyndal z kapsy špinavé bundy noviny, otevřel je a ponořil se do čtení. Chvíli oba mlčeli. Kola vlaku rovnoměrně drncala po kolejích. Ten s novinami z ničeho nic nahlas promluvil.

„Podívej se, Palyči,“ drcl do tlust'ocha loktem.

„Co je?“ odsekl ten druhý podrážděně, avšak dobráckým hlasem, a neochotně otočil hlavu. „Co zas potřebuješ, Séňo?“

„Podívej se, co píšou v novinách... Amerika je prej nejbohatší, a jaké má problémy – nezaměstnanost!“ zatřásl novinami Séňa. „Přivedli lidi na mizinu a ti jim vyšli do ulic s transparenty. Jen se podívej, Palyči, co tam mají napsané! Přesně tak!

„No ukaž“, naklonil se a podíval se tam, kam ukazoval Séňův prst.

Taky jsem se chtěl podívat. Slezl jsem ze sedačky a podíval se zboku do novin. Séňův špinavý prst ukazoval na fotku. Na ní jsem uviděl lidi s otevřenými ústy. Někteří z nich měli natažené pěsti. Další drželi dlouhé palice s velkými cedulemi. Na těch cedulích bylo velkými písmeny napsáno:

J O B!

Neuměl jsem číst a nevěděl jsem, co ta písmena znamenají.

„Podívej se *job*, to je jako *jeb*!“ zahihňal se Séňa. „Co to asi chtěj?“

„Co asi, co asi,“ pokrčil rameny Palyč. „Nechápeš to? Lidi se bouří...“

„Vidím, že se bouří. Jen nechápu, jak se něco takového mohlo dostat do novin.“
Tlustý Palyč se dobrácky zašklebil a otočil se k oknu.

„Mami, co to znamená *jeb*?!“ zeptal jsem se nahlas.

Séňa i Palyč se na mě podívali. Teprve teď si všimli toho, že stojím vedle nich. Někdo ve vagóně se přímo za mými zády krátce zahihňal.

„Cože?!“ zvedla máma hlavu od knihy a zamračila se. „Nemluv hlouposti!“

Pochopil jsem, že na to jsem se ptát neměl.

„Jaképak hlouposti?“ oponoval nečekaně Séňa. „Sama se račte podívat.“

Podal mámě noviny. Letmo se podívala na fotku a suše odpověděla, jako kdyby se k nikomu neobracela:

„Slovo *džob* v angličtině znamená práce.“

Sěna vzal mámě noviny, nedůvěřivě se do nich podíval, potom se plácl po čele a hlasitě se rozesmál. Tlustý Palyč u okna se jen letmo pousmál. Podíval jsem se na ně, také se zasmál a sedl si zpátky na své místo.

„Umíš číst?“ zeptal se mě Sěna poté, co se přestal smát.

Zavrtěl jsem hlavou.

„Tak se uč,“ radil mi. „Budeš jak tvoje maminka, chytrý...“

Chytrý jsem chtěl být vždy a v tu chvíli jsem pochopil, co pro to musím udělat – musím se naučit číst.

Písmena a interpunkční znaménka

To léto mě naučili číst. Bylo to zřejmě proto, abych se nějak zabavil a neotravoval dospělé. Zpočátku se mi letní dny zdály vleklé a dlouhé, tak jako naše smutné dlouhé verandy na chatách, a já jsem neměl ani ponětí, kam se na nich schovat. Teď, když mi dospělí přeci jenom našli nějakou práci, dny začaly plynout mnohem rychleji. V červnu jsem rozpoznával jednotlivá písmena a v červenci jsem už uměl číst po slabikách. Táta byl mými úspěchy natolik nadšen, že poručil mamince, aby mě rovnou naučila i psát, aby to bylo všechno najednou.

A tato nauka, jak se ukázalo, byla mnohem složitější. Kuličkové pero bylo příliš těžké a neustále vyklouzávalo z prstů. Tužky byly zase naopak příliš lehké, křehké a okamžitě se lámaly. Avšak hlavní problém spočíval v něčem jiném. Jakmile jsem pochopil, že musím psát já sám, začal jsem se písmen a interpunkčních znamének bát. Písmena ponuré barvy mě znepokojovala, jakoby doslova zdobila černé zdi komárovského hřbitova. Jakoby se mi doslova smála, že je nedokážu překonat. A interpunkční znaménka mi neustále vyhrožovala, že mě potrestají. Vykřičník vypadal jako zlá výhrůžka: „Piš správně, nebo dostaneš řemenem!“ Otazník připomínal děsivého ptáka, který byl připraven se na mě z výšky vrhnout a klovnout mě křivým zobákem do hlavy. Ani tečky mi nedaly pokoj. Vyvolávaly pocit bezvýchodnosti, jenž mě přiváděl k pláči.

Všechno to začalo tím, že jsem za žádnou cenu nedokázal správně napsat písmeno *m*.

S tužkou v ruce jsem seděl na verandě. Na stole přede mnou ležel velikánský list papíru. Bílý a čistý. Máma stála s cigaretou u okna a neustále mě pobízela:

„Napiš písmenko *m* a pospěš si! Dneska musím ještě do obchodu.“

Nechtělo se mi učit, jak se píše písmeno *m*. Zvláště v ten den. Za okny zářilo slunce, byl to horký den. Starší bratranec si u verandy kopal s míčem a chystal se, že se pojede na kole koupat k jezeru. Už u snídaně to oznámil dospělým a řekl, že mě může vzít s sebou. Málem jsem se zaradoval, když se máma vmísila:

„Andrjucha se musí ještě učit,“ řekla.

Bratranec souhlasil, že na mě počká, avšak pod podmínkou:

„Pokud to nebude nadlouho! Už se chci koupat!“

Štičí jezero

Seděl jsem tedy na verandě a místo toho, abych přemýšlel o písmenu *m*, snil jsem o jezeře. Jmenovalo se Štičí. Nejdřív jsem se v něm nechtěl koupat. Myslel jsem si, že tam plavou velmi zlé a kousavé štiky. Jednu takovou štikou jsem viděl v kreslené pohádce *Jen počkej, zajíci!*. Vyskočila z vody, pevně se zakousla do rukavice a začala s ní zuřivě škubat na všechny strany. Ale máma mi vysvětlila, že ta štika z pohádky není skutečná a že skutečné štiky v jezeře už dávno nežijí, protože voda je velmi špinavá.

„A kam z jezera zmizely?“ zeptal jsem se.

Máma mi odpověděla, že štiky už jsou zřejmě mrtvé a leží na dně. Toto vysvětlení mě trochu uklidnilo, ale od té doby, když jsem šel do vody, jsem se vždy pozorně díval pod nohy. Báł jsem se, že šlápnu na nějakou mrtvou štikou, ta ožije a kousne mě do nohy.

Už jsem byl odhodlaný psát písmeno *m*, ale vzpomněl jsem si na černovlasého kudrnatého kluka, kterého jsem minulý týden viděl u jezera. Běžel po písku naproti šedivému muži a radostně volal na celý břeh:

„Strýčku Aroone! Strýčku Aroone!“

Avšak strýček Aron neměl z veselého chlapce radost. Pořád se vyplašeně ohlížel, a když k němu chlapec doběhnul, vztekle na něho zaprskal.

Začal jsem přemýšlet, proč se ten strejda na jezeře tak rozzlobil, a najednou jsem uslyšel mámin hlas:

„Andreji! Zase chytáš lelky!“

Nebylo mi dovoleno, abych to o strýčkovi Aronovi domyslel jak se patří – musel jsem se učit psát písmeno *m*.

Písmeno *m*

Máma vyhodila cigaretu z okna a posadila se vedle mě.

„Babička přeci říká, že na zahradu se odpadky vyhazovat nesmí!“ vzpomněl jsem si.

„Coože?!“ podivila se máma. „Víš co, radši piš. Ještě jeden takový ...Drž tužku, jak se patří! Sem se dívej...“

Pečlivě napsala na papír velké písmeno *m*.

„Teď piš sám. Nejprve oblouček. Táák...“

Snažil jsem se soustředit se ze všech sil. Nejdříve jsem třesoucí se rukou nakreslil oblouček. Ušlo to. Pak jsem se pustil do nožičky, ale pohnula se stranou.

„Tam ne!“ zakřičela máma. Tak hlasitě, až jsem se vylekal. „Ještě jednou!“

Zkusil jsem to ještě jednou, ale opět se mi to nepovedlo. Máma začala ztrácet trpělivost.

„Ukazuji ti to naposled!“ oznámila, nakreslila písmeno *m* a zvedla se ze židle. „Vrátím se za patnáct minut! Až přijdu, bude tu desetkrát napsané písmeno *m*! Rozumíme si?!“

„Zvýšil se mi tlak...“ nejistě jsem si postěžoval. Nevěděl jsem, co ta slova znamenají. Ale babička je používala vždy, když nechtěla něco udělat, nebo když chtěla ukončit nepříjemný rozhovor.

„Co?!“ nechápala máma. „Co to meleš?! Jaký tlak? Nevymýšlej si!“

S těmito slovy odešla.

Znovu jsem se musel pustit do práce. Snažil jsem se ze všech sil, a když jsem kreslil obloučky a nožičky, vystrkoval jsem jazyk a napomáhal si rty. Později jsem se dozvěděl, že to tak dělával hrdina Gogolovy povídky Plášť a zajisté i záhadný Bartleby. Těm to, jen tak mimochodem, moc nepomohlo. Oba zemřeli. A já, jak rače vidět, jsem nezemřel a zůstal naživu. I přes to mi však nikdo neřekl: „Vždyť jsem váš bližní!“ Dokonce ani v duchu. Ani dnes, ani tehdy, když jsem se jako malý učil psát písmeno *m*. Tužka se v mých rukou vzpírala a místo písmene *m* jakoby naschvál malovala divně se protahující žáby.

Když se máma vrátila, plakal jsem a čekal, že se nade mnou slituje. Ale máma se nade mnou, podle všeho, slitovat nechystala.

„Budeš tu sedět tak dlouho, dokud se to nenaučíš!“ řekla přísně.

Odhodil jsem tužku na stůl a začal řvát.

„Andrjušo, nech toho! Ljoňo!“ zvolala máma. „Udělej něco!“

Z domu se nesl otcův lhostejný hlas:

„Nekupuj mu víckrát zmrzlinu!“

„Slyšel jsi to?!“ zeptala se zlomyslně. „Už žádná zmrzlina! Dobře ti tak! Kdo mi okousal červenou propisku?!”

Ozvalo se hihňání. Viděl jsem staršího bratrance, jak stojí ve dveřích na verandě a směje se od ucha k uchu.

„Jen se na něj podívejte!“ nepřestávala se máma rozčilovat. „Celá země pracuje, z posledních sil buduje socialismus, a tady tento by nejradši nic nedělal! Zajímá ho jen jezero! Dokud se nenaučíš psát písmeno *m*, žádné jezero nebude. Rozumíš?!”

Rukama jsem si zakryl obličej a rozeřval se ještě víc.

Cítil jsem lítost, protože naše obrovská země kráčí vpřed mílovými kroky, plní a dokonce převyšuje pětiletý plán, a jenom já všechny zdržuji.

„To je ale blb!“ pronesl lítostivě bratranec. „Teto Věro, to k jezeru pojedu sám, můžu?“

Máma mu něco odpověděla a on odešel.

Cítil jsem se ukřivděně, tak moc, až jsem přestal plakat a uraženě oznámil:

„Nechte si vaše jezero! Pojedu za strýčkem Sašou!“

Máma zřejmě takový zvrát událostí nečekala. Ale velice rychle se vzpamatovala:

„Takovéhohle kluka strýček Saša nechce!“

Jakmile jsem uslyšel, že mě strýček Saša nechce, znovu jsem se rozplakal.

Die Stadt Königsberg ist besetzt!

Strýček Saša byl pro nás něco jako idol. Mám na mysli pro mě a mého bratrance. Vypadal mnohem starší než ostatní dospěláci. Byl šedivý, měl bílou bradku jako hodný doktor Bolíto z kreslené pohádky a to mu přidávalo v našich očích více autority. Babička byla jeho vzdálená příbuzná a vyprávěla o něm s úctou, že dříve pracoval jako velký šéf, a do té doby bojoval s fašisty. Strýček Saša k nám na chatu jezdil často na návštěvu a my s bratrancem jsme měli z jeho příjezdu vždycky radost. Měli jsme radost z jeho bílé bradky, z jeho odstátých vtipných uší. Dokonce jsme měli radost i z jeho zvláštního hlasu, který byl drsný jako neoholená tvář. Když přijel, byl to pro nás opravdový svátek! Byl samý vtip, smál se a předváděl nepochopitelné triky, během nichž se mu mince ztrácely z rukou, a potom se z ničeho nic zase objevily. Večer nás vždy zval k sobě na vrchní verandu a předčítal nám veselé pohádky z tlusté knihy. Jindy zase vyprávěl směšné příběhy o tom, jak v dětství jednou dobou žil na vesnici. S bratrancem jsme se vždy hlasitě smáli a rodiče nás napomínali.

O mnoho let později, až po jeho smrti, jsem zjistil, že pro dospělé měl v zásobě historiky úplně jiného ražení. Z fronty.

Jedna taková se odehrávala ve Východním Prusku v roce 1949, když sovětská armáda obsadila město Königsberg. Jak je vám známo, přejmenovali ho na Kaliningrad. Naše vojska fakticky ovládla celé město, avšak v jedné čtvrti narazila na nebývalý odpor Němců. Ti se ukryli v několika domech, obsadili strategické snajperské pozice a urputně stříleli. Naši velitelé se sešli ve štábu a zahájili poradou.

„Mělo by se na ně zakřičet, že město už je obsazeno a odpor nemá cenu,“ navrhl starší, vousatý velitel praporu. „Třeba to vyjde ...“

Všichni přátelsky souhlasili. Zavolali strýčka Sašu. Byl jediný, kdo uměl německy a navíc odpovídal za propagandu mezi nepřátelskými vojsky.

„Takže Alexandře Jakovleviči,“ oslovil ho velitel pluku. „Máme pro tebe rozkaz. Napiš tadydle na leták, že město Königsberg je obsazeno. Dáme to našim vojákům, jen ať to na ty Němce křičí.“

Strýček Saša vzal papír a napsal:

Die Stadt Königsberg ist besetzt!

Velitel se podíval, naježil se a papír mu vrátil.

„Napiš to radši rusky, takto tomu jde houby rozumět.“

A strýček Saša pečlivě napsal: „Dý štát Kónisberg jest przdzel“

„Ha,“ zasmál se velitel pod vousy. „Skoro jako rusky.“

Za deset minut se v ulicích města ozývalo:

„Königsberg jde do prdele!“

Byly to hlasy sovětských vojáků. Sborově to hulákali. Jak se ale ukázalo, přesvědčit Němce nebylo snadné. Odpovídali střelbou z automatů. Ale za hodinku se přeci jenom vzdali, vyvěsili bílou vlajku a jeden za druhým vyšli s rukama nad hlavou.

Velitel navrhl, aby strýček Saša obdržel vyznamenání.

Jak jistě tušíte, strýček nám nic podobného nevyprávěl. A dospělý měli jako vždy víc štěstí.

Puškin a pravoslaví

„Strýčku Sašo!“ plakal jsem. „Chci za strýčkem Sašou!“

Někde nahoře bouchly dveře a za minutu vstoupil smějící se strýček Saša na verandu.

„Tolik povyku, a rvačka žádná?“ zeptal se vesele.

V ruce držel tlustou šedou knihu.

„Andrej se nemůže naučit, jak se píše písmeno *m*!“ postěžovala si zoufale máma a sáhla po balíčku cigaret. „Nevím, co si počít!“

Strýček Saša se s tím nejvážnějším výrazem tváře sklonil nad mými klikyháky a zabručel:

„Jak to jenom...“

Začal jsem posmrkovat.

Strýček se narovnal a jeho tvář nabyla dobráckého dojmu.

„Věrko,“ řekl laskavě. „Už jste se někdy setkala s člověkem, který by se nenaučil psát písmeno *m*?“

Máma pokrčila rameny a začala mezi prsty válet cigaretu. Ani nevím proč, nad jeho otázkou jsem se také zamyslel a hned se uklidnil. Myslel jsem si, že jsem dozajista jediný na světě, kdo neumí psát písmeno *m*, a jsem proto jedinečný. Toto nečekané zjištění mě naplnilo pocitem vlastní důležitosti. Pochopil jsem, že můžu všechno na světě a zvedl se ze židle. Jenže strýček Saša na mě vesele mrknul a ukázal mi prstem, abych si sedl zpátky. Znovu jsem zalezl na židli. A on vzal ze stolu tu stejnou tlustou šedou knihu, kterou přinesl sebou na verandu, a začal v ní listovat.

„Přečtu ti pohádku,“ slíbil mi a listoval stále v knize, „O carovi Saltánovi, ty jen pozorně poslouvej. Tady je. Konečně jsem ji našel... Posloucháš?!“

Přikývl jsem. Na písmeno *m*, Štičí jezero a hihňajícího se bratrance jsem sám od sebe zapomněl a chtěl jsem poslouchat pohádku.

„Napsal ji,“ vysvětloval mi strýček, „náš největší básník.“

Jakmile jsem uslyšel, že ji napsal někdo veliký, začal jsem žárlit a přísně se zeptal:

„Jak se jmenuje?“

Tuto otázku jsem se naučil od naší vychovatelky ve školce. Pokládala ji každý den, většinou těm, co zlobili. Když nás přivedli na prohlídku k mladé doktorce, také se nás ze všeho nejdřív zeptala: „Jak se jmenuješ?“ Prostě jsem se naučil, že je to velmi důležitá otázka a je potřeba ji bezpodmínečně pokládat.

„Jméno?“ podivil se strýc. „Puškin. Tobě se nelíbí?“

Zeptal se tak, protože jsem se zamračil. Jeho jméno se mi vskutku nelíbilo. Jen si nemyslete, že jsem snob nebo tak něco... Genialitu *našeho všeho* jsem nakonec ocenil. Prostě v pěti letech se mi nelíbila taková nešťastná kombinace hlásek. Jako kdyby to někdo nevydržel a nechtěně si prdl. A jenom co si prdl, hned se za to styděl.

„Cožpak ty neznáš Puškina?“ vmísila se do toho máma. Až teď jsem postřehl, že nikam neodešla a celou dobu stála s cigaretou u okna.

Strýček začal hlasitě číst a chodil s knihou po verandě tam a zpátky.

„Dávno nachýlil se den, dívčiny ještě předou len...“

Nic jsem nechápal. Ani kdo jsou to dívčiny, ani co znamená slovo *předou*. A styděl jsem se zeptat. Už tak jsem se styděl za to, že jsem neznal Puškina. Ale když strýček přečetl slova „zchystala bych hostinu, pro křtěnou světa polovinu“, nevydržel jsem to.

„Co znamená křtěný?“ skočil jsem mu do řeči. Co je to hostina, jsem věděl. Hostina je, když se lidé schází a jedí různé dobroty: saláty, ovoce, zeleninu, zmrzlinu. Slovo svět jsem taky chápal. Ale slovo *křtěný* jsem slyšel poprvé.

„Křtění lidé,“ ozvala se máma u okna, „to jsou ti, co věří v Boha a chodí do kostela.“

Byl jsem v šoku, že takoví lidé existují. Ve školce nám vykládali, že v Boha věřili dávno pradávno, za cara, kdy ještě žili statkáři a kapitalisté. A když je potom vyhnal Lenin, ukázalo se, že Bůh existuje jenom v pohádkách a vládne jenom příroda. Strýček pokračoval ve čtení, ale já ho už neposlouchal. Byl jsem zamyšlený. Tady tento Puškin, čím dál ho čteš, tím víc se mi nelíbil. Z jeho pohádky plynulo, že hostina je jenom pro ty, co věří v Boha. A všechny ostatní, kteří jsou proti carovi a už ví, že Bůh neexistuje, jako například já a mí kamarádi ze školky, na hostinu nepustí.

„To není spravedlivé!“ postěžoval jsem si.

Strýček přestal číst.

„Co není spravedlivé?“

„Andrjušo!“ vmísila se do toho máma. „Kolikrát ti mám opakovat, že skákat dospělým do řeči je neslušné!“

„A skákat do řeči dětem slušné je?“ zeptal se strýček.

„Není spravedlivé, že nás nepustí na hostinu!“ pokračoval jsem. „My přeci nevěříme v Boha.“

Strýček Saša se hlasitě rozesmál.

„Věrko, slyšíte ho?“

„Slyším, slyším,“ řekla máma podrážděně a otočila se k nám zády. Vůbec jí to nepřišlo směšné. „Člověk by se z něho zbláznil!“

Nechápal jsem, proč se tak zlobí a z nějakého důvodu jsem si opět vzal ze stolu tužku.

„Vyrostete vám z něj na to tata filolog!“ zavřel strýček knihu. „Můžeš si už jít, ty kluku jedna ušatá, hrát na zahradu.“

„Ať se nejdřív naučí psát písmeno *m*,“ zabručela máma. „A potom se uvidí...“

Začali si vykládat o nesrozumitelných dospěláckých věcech. A tehdy jsem si pomyslel, že je mnohem lepší číst než psát. Protože když píšeš, všichni ti nadávají, a když čteš, je to naopak, chválí tě. A ještě mnohem lepší je, to jsem si dobře zapamatoval, když čtou tobě a ty kladeš otázky. Přičemž se neptáš nahlas, ale ptáš se v duchu, sám sebe.

Ve fitness centru

Vyrostl jsem, dodělal školu, potom i univerzitu, sehnal si práci a dalo by se říct, že jsem tomu nechal volný průběh. I když okolí mi neustále radí, abych četl. Dokonce i tehdy, kdy bych se rád věnoval něčemu jinému.

Před pár lety jsem zašel do fitness centra. Na stará kolena jsem se rozhodl trochu si protáhnout svaly. Když jsem u pultu vyplňoval dotazník, přistoupil ke mně urostlý instruktor neurčitěho věku a zeptal se mě, co mám za práci. Odpověděl jsem mu, že jsem docent na univerzitě. Vyšlo z něho neurčité hm a pak poznamenal, že mě počká v posilovně. Převlékl jsem se, vešel dovnitř a uviděl ho. Stál tam s jakousi činkou, ruce překřížené na prsou, a jen tak přežvykoval žvýkačku. Abych projevil zájem, zeptal jsem se (vzznělo to hodně nepřesvědčivě):

„Na jakých strojích bych měl cvičit, prosím?“

„Vy?“ Přestal žvýkat, od hlavy k patě si změnil mou postavu. „Na všech!“

Přistoupil jsem k jednomu stroji. Pět minut jsem ho zkoumal. Přišel jsem na to, že musím tahat za černou rukojeť. Sedl jsem si, ze všech sil zatáhl... a cosi spadlo na zem. Rukojeť mi zůstala v ruce. Instruktor ke mně doběhl coby dup. Zmohl se jen na lítostné povzdechnutí a začal dávat dohromady jednotlivé části posilovacího stroje.

Podal jsem mu urvanou rukojeť. Vzal si ji a s námahou ji začal přidělavat. Potom se na mě náhle otočil a beznadějně řekl:

„Víš co, docente! Jen si to neber osobně, jo? Běž radši domů a čti si ty své knihy...“

Viktor Maximovič Žirmunskij, starý režim a příbuzní na chatě

To je samozřejmě velice jednoduché jen tak říct: „Víš, docente, běž si číst ty svy knihy!“ Dějí se různé věci a naše plány jsou časem krutě mařeny a dokonce i ty, které se týkají těch nejnevinějších činností, takových jako je například čtení. A pak život ve všech jeho podobách nestojí na místě. Vše se v něm mění, přičemž se to nedá předvídat. Mění se mravy, mění se politické režimy a někdy se mění i lidé.

Tak například za starého režimu (ještě do revoluce, za cara) se k lidem chovali velmi uvážlivě. Pokud se učili, pracovali nebo měli něco na práci, nebyli zbytečně vyrušováni. Vyrušení byli jenom v tom případě, že někdo hodil na cara bombu – to byl jaksepatří oheň na střeše. Z nějakého neznámého důvodu pracovní a studijní záležitosti stále častěji začali prokládat schůzemi, mítinky, politickými besedami. Přicházeli k lidem a kamsi je předvolávali, stavěli je do front, usazovali na židličky ve společenských sálech, aby jim něco vtloukali do hlav. A tloukli s takovým zápalem, aby jim to vtloukli do hloubi srdce, aby na svoje hloupé záležitosti co nejdříve zapomněli. Avšak všechno krásné jednou končí, bohužel. Sovětské vlády byl konec. Skoro vše se vrátilo do starých kolejí a lidé přestali být vyrušováni.

Ale na naší chatě v Komárově, jak se zdá, je vše naopak: sovětská vláda teprve nastupuje.

Jenom co začnu studovat (číst ty svy knihy), jak mi chytře radil tamten instruktor, klepou ke mně všichni příbuzní, aby mi sdělili nějakou novinku. „Přijeli jsme!“ „Odjíždíme!“ „Nevíš, kde má Marika holínky?“ „Saša dole pozametala a ještě nevíš...“

„Nemám čas!“ odpovídám jim.

„My jsme přišli jenom na chvílinku!“ odpovídají příbuzní a už jsou u mě v pokoji.

„Přišel jsem jenom na chvílinku!“ oznamuje v Ionescově hře majitelům bytu kapitán hasičského sboru. Na návštěvě zůstává až do konce představení.

Takovéto lidi, mé příbuzné, člověk ničím neumlčí. Jedna novinka je důležitější než ta druhá. „Zapálili jsme toaletní papír!“ „U Sašy na verandě jsou vosy, dávej pozor!“ „Strýšek Jura přišel na návštěvu. Běž ho pozdravit!“

Poklidně si chatařit v tomto otřesně hlučném baráku je skoro nemožné. Obzvláště když je člověk zaneprázdněn čtením. Čtení vyžaduje klid jako za starého režimu.

Když ještě žil můj dědeček Viktor Maximovič Žirmunskij, chodilo to na naší chatě úplně jinak. Zřejmě proto, že děda zastával krajně konzervativní názory na vědu, literaturu a všeobecně na všechno. On si například moc nestěžoval na ruské revoluční demokraty. Jednou se o nich dokonce vyjádřil: „Ze všech těch černyševských mám nejradši Gercena.“

Když žil na chatě on, byl tu klid. Obyvatelé domu k sobě nevtrhávali jak šílení, a k dědovi už vůbec ne. Dokonce ani s naléhavými novinkami z domácnosti. Každý rozhovor měl svůj čas.

Na chatě se pokus o změnu uskutečnil jen jednou. Úspěch nesklidil.

Jednou si tak děda pracoval u sebe v pracovně, když k němu bez zaklepání vešla babička.

„Vít'o,“ spustila.

„Drahoušku, nemám čas,“ přerušil ji.

„Bude to jen chvilinka... Přišel totiž za tebou na návštěvu...“ (řekla příjmení).

Děda pozvedl hlavu.

„Já nikoho neočekávám!“ řekl přísně.

„Prosím?!“ naštvála se babička. „Ty za ním nepůjdeš?!“

„Ne,“ řekl děda velmi rázně. „Je to nevychované přicházet do cizího domu bez ohlášení. Měl přinejmenším dopředu zavolat a upozornit nás. Teď nemám čas. Omluv mne, ale nechci být rušen.“

„On ale nemá telefon!“ bědovala babička.

„Nino, rušíš mě. No a co, že *nemá telefon*? Dříve, za starého režimu, telefony neexistovaly, ale všichni se chovali velice zdvořile, ale nechovali se takto. Když přicházeli na návštěvu do domu, informovali se nejdříve, jestli je můžu pan domu přijmout, má-li čas...“

„Vít'o!“ zakřičela. Ozvalo se v ní staré komsomolské zapálení jako za epochy budování velkých staveb. „Ty ale nemáš právo žít si jako za starého režimu!“

Viktor Maximovič dal tužku stranou, zvedl se ze svého místa a razantně pronesl:

„Já jsem si, drahá Nino, dostatečně zasloužil právo a udělal dost proto, abych žil jako za starého režimu. Rozumíš?“

Umřel v roce 1971 a spolu s jeho smrtí se postupně zapomenulo na staré pořádky na chatě. Všichni se zase vyrušovali, znervózňovali a vtrhávali k sobě do zavřených pokojů. Nejvíce ze všech to odnáším já.

Chtěl bych, aby na chatě bylo vše jako za dědy.

Avšak bojím se toho, že jsem si ještě dostatečně nevydobył a nezasloužil právo žít v tichosti a pokoji. Jako za starého režimu.

6. KOMENTÁŘ K PŘEKLADU

Komentář k překladu sestává z podkapitol zaměřených na překlad jednotlivých lingvistických jevů, příznačných rysů autorovy tvorby a problémových okruhů, které považují za klíčové. Mnohdy je na nich založena pointa celé povídky (např. cizojazyčné pasáže v povídkách *Die Stadt Königsberg ist besetzt!* a *Nezaměstnanost v Americe*). Překladatelské transformace zmiňované v průběhu komentáře se řídí definicemi, které jsou uvedeny ve skriptech Zdeňky Vychodilové.⁴¹

6. 1 Antroponyma

Překlad vlastních jmen nepředstavuje zásadnější problém, avšak při řešení jazykové podoby pojmenování osob (ale i míst) v překladu je žádoucí věnovat pozornost: „1. grafickým systémům daných jazyků, 2. stupni frekvence jména a jeho stupni domestikace, osvojení, 3. dobovým zvyklostem.“⁴²

Antroponyma se většinou převádějí pomocí transkripce či transliterace. Transkripce představuje převod lexikální jednotky originálu na základě zvukové podoby pomocí písmen cílového jazyka (*Сеня* = *Sěňa*). Transliterace je způsob překladu lexikální jednotky originálu na základě grafické podoby (*Снежанна* = *Sněžanna*; *Иннокентий* = *Innokentij*). Vlastní jméno Sněžana není v České republice příliš frekventované, přesto existuje. V románu je psáno s dvojitým n, což zachovávám, jelikož na to vypravěč v povídce upozorňuje jako na příznakový rys. Přiklonit se k určité variantě bylo potřeba při překladu jména cizího, neruského původu (*Джеффри* = *Jeffrey*), které u nás, stejně jako v ruštině, zakořeněno není, proto jsem volila jeho původní podobu v anglickém jazyce.

S vlastními jmény (ale i reáliemi, pozdravy, částečně frazeologismy) vyvstává otázka, má-li být na přeloženém textu znát jeho provenience. Kvůli zachování autentičnosti jsem se rozhodla ruská jména nepočesťovat, dnes to není ani v souladu s principy moderní translatologie. *Андреï* = *Andrej* (čeká podoba Ondřej); *Виктор Максимович Жирмунский* = *Viktor Maximovič Žirmunskij* (ruskou koncovku –ij je možné zaměnit za českou –ký > *Žirmunský*).

⁴¹ VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Vvedenije v teoriju perevoda dlja rusistov*. 2013, s. 35-48

⁴² STRAKOVÁ, V. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 172

Nazývat hrdiny jmény charakterizačními patří v ruské literatuře k oblíbeným postupům (např. Gogolův román *Mrtvé duše* je na tomto principu takřka vystavěn). V originálu je zmíněna ruská kreslená postavička, která byla pojmenovaná na základě charakterizačního rysu – *доктор Айболит*. Při transkripci (*Ajbolít*) je sice sémantika jména pochopitelná, ale v českém prostředí jsou známy dvě zcela vyhovující varianty – *doktor Jajbolito*, *doktor Bolíto*. Pro svůj překlad jsem volila druhou variantu.

6. 2 Топонима

Překlad vlastních jmen zeměpisných, jmen neživého přírodního objektu a jevu (hora, řeka apod.) nebo člověkem vytvořeného objektu (přehrada, sídlo apod.) se stejně jako antroponyma řídí: „1. grafickými systémy daných jazyků, 2. stupněm frekvence jména a jeho stupněm domestifikace, osvojení, 3. dobovou zvyklostí.“⁴³ Dále je nutné respektovat úzus českého jazyka. Převod některých z nich do jiné grafické podoby nebývá obtížný nebo se ustálila adaptovaná podoba jména (*Петроград = Petrohrad*). Ve vlastním překladu jsem nenarazila na větší problémy, pomocí transliterace a transkripce jsem přeložila město *Торжок = Toržok*, vesnici *Комарово = Komárovo*.

Dobovou zvyklostí jsem se řídila u názvu města Königsberg, což je německý a do roku 1945 i oficiální název pro v současnosti ruské město Kaliningrad (*Кёнигсберг = Königsber*) a rozhodla jsem se ho zachovat v této podobě, která odpovídá době vyprávění.

Doslovný překlad si žádaly názvy měst, které nesou sémantický význam a vykreslují charakterizační rysy daných obcí:

- *В Левашове всё – налево, в Песочной есть только песок – и больше ничего, в Репине повсюду растут репы, зато грибов и черники нет. = V Levašově je všechno nalevo, v Písečné je samý písek a nic víc, v Řepově všude roste řepa, ale hříby a borůvky tam nerostou.*

⁴³ STRAKOVÁ, V. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 172. Odborná literatura např.: KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 37.

6. 3 Překlad exprese

V každé kultuře a každém jazyce se liší vyjadřování expresivity a emocionálnosti v závislosti na národní mentalitě obyvatel, typologii jazyka atd. Ve výchozím textu se vyskytují deminutiva, čili slova zdrobnělá, která nesou v různých jazycích různý podíl předávané informace (faktické, hodnotící, emocionální, expresivní atd.) V obou jazycích se deminutiva tvoří flektivním způsobem, avšak liší se stupněm frekventovanosti deminutiv. Jak kvantitativních deminutiv,

- *...соорудили небольшой домик из металлических листов, выкрашенных в густо-синий цвет.* = ... *postavili malý, plechový, tmavě modrý domek.*

tak i deminutiv kvalitativních. Ruština je více familiární a je pro ni příznakové časté používání deminutiv. Proto jsem v následujícím příkladu sáhla po méně expresivním oslovení:

- *Верочка, вы слышите?* = „*Věrko, slyšíte ho?*“

V níže uvedeném případě jsem hypokoristikum zanechala, protože v předloze „na vhodně zvoleném oslovení záleží úspěch, či neúspěch.“⁴⁴ V oslovení se promítá vztah mezi postavami (vztah mezi manželi, kde hlavou rodiny je muž), kdy to muž nejprve zkouší „po dobrém“ a oslovuje svoji manželku líbezně, ale když vidí, že to nemá smysl, oslovuje ji neutrálně. V tomto rozdílném oslovení se odráží náhlá změna nálady postavy a je nutné ji zachovat i v překladu. *Drahoušku / Nino* působí stejně kontrastivně jako v originálu *Ниночка / Нина*.

- *Ниночка, я занят, – перебил ее дед.* = „*Drahoušku, nemám čas,*“ přerušil ji.

(– *Нина, ты мне сейчас очень мешаешь. Что значит «нет телефона»? Раньше, при старом режиме, не было телефонов, но все себя вели очень вежливо, а не так. Приходили в дом, осведомлялись, может ли хозяин принять, не занят ли он... = „Nino, rušíš mě. No a co, že nemá telefon? Dříve, za starého režimu, telefony neexistovaly, ale všichni se chovali velice zdvořile, a nechovali se takto. Když přicházeli na návštěvu do domu, informovali se nejdříve, jestli je můžu pan domu přijmout, má-li čas...“)*

⁴⁴ STRAKOVÁ, V. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 172.

Expresivní výpovědi se v mnoha případech nepřevádějí do cílového jazyka snadno, překladatel musí často kompenzovat expresi na jiných místech a v jiných jazykových rovinách, tam, kde pro použití exprese vytváří cílový jazyk vhodné podmínky. Hovorová částice *-ka* vyjadřuje změkčení rozkazu (nese v sobě i odstín familiárnosti).⁴⁵ Ve svém překladu jsem ji kompenzovala v lexikální rovině přidáním ustáleného slovního spojení, ve kterém navíc dochází k porušení shody v rodu přídavného jména, což naznačuje citové zabarvení výpovědi, proto toto překladatelské řešení shledávám zdařilým:

- – *Иди-ка, Андрюша, лучше в сад – поиграй.* = „*Můžeš si už jít, ty kluku jedna ušatá, hrát na zahradu.*“

Kompenzaci v lexikální rovině jsem použila i při překladu emocionálně zabarvené věty:

- – *Он у вас точно филологом будет!* = „*Vyrostete vám z něj na to tata filolog!*“

6. 4 Překlad reálií

L. S. Barchudarov řadí lexikum z oblasti reálií do tzv. bezekvivalentní slovní zásoby, kdy v inventáři toho či onoho jazyka neexistuje pro určitou lexikální jednotku druhého jazyka ekvivalentní výraz. Vyčlenil tři typy vztahů mezi lexikálními jednotkami dvou jazyků na základě jejich sémantiky na 1. úplnou shodu, 2. částečnou shodu, 3. absenci shody. Reálie spadají do třetího typu vztahů. Nabízí několik možností, jak se vypořádat s překladem tohoto lexika: transliterace, kalkování, opisný (vysvětlující) překlad, překlad přibližný.⁴⁶

L. K. Latyšev přichází ještě s tvořením neologismů, nových domácích výrazů, jako možného překladatelského postupu při převodu bezekvivalentního lexika.⁴⁷

Při překladu bezekvivalentní lexiky se ukazují kvality a znalosti překladatele a jakkoliv může poučka Zlaty Kufnerové působit na první pohled triviálně, pokládám ji za velmi výstižnou a vhodnou: „Při překládání jakýchkoli reálií, zeměpisných,

⁴⁵ FLÍDROVÁ, H. a ŽAŽA, S. *Sintaxis ruského jazyka v srovnání s češtinou*. 2013, s. 33.

⁴⁶ БАРХУДАРОВ, Л. С. *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода*.

⁴⁷ HRDLÍČKA, Milan. *Překladatelské miniatury*. 1995, s. 75

historických i v širokém smyslu kulturních, platí obecná zásada: vše, co neznám přesně, ověřuji.“⁴⁸

Tzv. električka je druh vlaku sloužící v Rusku jako dopravní prostředek v městské a příměstské dopravě. Z toho vyplývá, že všechny naše vlaky jezdí na vzálenosti, které v Rusku pokrývají električky, proto jsem se uchýlila ke generalizaci významu.

- *Перед чтением ты – как оторванный от электрички вагон. = Když člověk čte, je jako vagón odpojený od zbytku vlaku.*

Филфак je zkratka označující filologickou fakultu. I když v České republice filologické fakulty nejsou (může za to rozdílnost ve vzdělávacích systémech), jednotlivé filologické obory se studují na fakultách filozofických, nerozhodla jsem se pro překlad přibližný či opisný, ale přiklonila jsem se spíše k doslovnému překladu, kalku (nejde však o pouhý kalk, zkratkové slovo je převedeno v plném znění, z formálního hlediska se jedná o multiverbizaci), pro jeho jednoduchost a protože míra pochopení významu je z něj dostačující.

- *Главное для тебя сейчас, – с заботой в голосе объявил он, – хорошо написать вступительное сочинение на филфак. = „Pro tebe je teď nejdůležitější,“ řekl starostlivě, „dobře napsat přijímací slohovou práci na filologickou fakultu.*

Opisný, vysvětlující překlad byl použit v následujícím příkladu:

- *политинформация = politické besedy.*

Po přibližném překladu, kdy jsem podstatu daného jevu hledala v domácí analogii, jsem sáhla při překladu pasáže, kde se malý Andrej učí psát písmeno m. Protože grafická podoba ruského písma je založena na cyrilici, kdežto čeština používá latinku, píše se v obou jazycích toto písmeno trochu rozdílně. *Крючок* odpovídající spíše háčku, který se píše ze spodu nahoru, byl zaměněn za oblouček, protože při psaní české podoby písmene m se začíná obloučkem nahoře a následuje nožička vedená dolů.

⁴⁸ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 37.

➤ Она вывела на бумаге большую букву «м».

– Теперь давай сам. Сначала – крючок. Та-ак...

Я изо всех сил попытался сосредоточиться. Сперва дрожащей рукой нарисовал крючок. Вроде получилось. Потом принялся за палочку, но она у меня ушла в сторону.

=

Pečlivě napsala na papír velké písmeno m.

„Teď piš sám. Nejprve oblouček. Táák...“

Snažil jsem se soustředit se ze všech sil. Nejdříve jsem třesoucí se rukou nakreslil oblouček. Ušlo to. Pak jsem se pustil do nožičky, ale pohnula se stranou.

Se znalostí kulturního prostředí výchozího jazyka souvisel překlad příbuzenských vztahů. K diferenciaci významů dochází při překladu lexémů *брат* nebo *сестра*, protože Rusové jsou zvyklí z důvodů jazykové ekonomie používat pro označení bratrance nebo sestřenice místo lexémů *двоюродный брат* nebo *двоюродная сестра* pouze zkrácené varianty bez adjektiva, které je však pro nerodilého mluvčího klíčovým při určování toho, jde-li o bratra nebo bratrance (sestru nebo sestřenici). Při překladu těchto substantiv jsem se řídila kontextem:

➤ Вот, например, стоим мы с двоюродной сестрой Сашей в очереди за хлебом.... Узнав нас с сестрой, приветливо кивает и спрашивает:... = Tak například jsme stáli se sestřenicí Sašou ve frontě na chleba... Jakmile nás se sestřenicí postřehl, přikyvuje nám a ptá se: ...

➤ – Во дурак! – с сожалением в голосе произнес мой брат. – Тетя Вера, тогда я один поеду на озеро, ладно? Мама что-то ему ответила, и он убежал. = „То же ale blb!“ pronesl lítostivě bratranec. „Teto Věro, to k jezeru pojedu sám, můžu?“ Мáма tu něco odpověděла a он odešel.

6. 5 Překlad titulu

Říká se, že název literárního díla se má překládat až nakonec, po důkladném obeznámení se s dílem. Titul románu *Осень в карманах* vymýšlel autor také až po

dopsání a uspořádání všech povídek. Podzim symbolizuje melancholické roční období. Dále v názvu spojil obraz hrdiny z románu Williama Faulknera, který se mu vybavuje, protože má neustále ruce v kapsách a je „tak trochu idiot“, stejně jako hlavní hrdina jeho románu.⁴⁹ Z toho vyplývá, že nejpřesnější by byl skutečně doslovný překlad *Podzim v kapsách*. Pokud se podíváme do Českého národního korpusu, tak slovní spojení *v kapsách* je frekventovanější, než spojení *po kapsách*. Většinou se opravdu toto slovní spojení vyskytuje v kontextu *ruce v kapsách*, kdežto *po kapsách* člověk něco hledal nebo nosil.⁵⁰ Nepokládám však za překladatelskou chybu, či nedodržení funkční ekvivalence, zaměnění jedné primární předložky za druhou, navíc když se obě dvě pojí se stejným pádem. Zvolenou variantu prostě a jednoduše pokládám za poetičtější a zvučnější.⁵¹

6. 6 Překlad metafor a přirovnání

„Dříve, než překladatel začne hledat český ekvivalent, musí metaforu interpretovat ve všech jejích hodnotových prvcích. To znamená, že musí pochopit nejen obsahovou podstatu její obraznosti, ale také míru její uzuálnosti neboli obvyklosti (tj. musí určit, zda je to metafora narosto originální, nebo už zavedená, ale stále ještě svěží, či zda se jedná o útvar zcela otřelý, tzv. klišé), ev. specificky místní (tj. zda je metafora obecně srozumitelná, neutrální, anebo se opírá o některé zvláštnosti kulturního systému východiskového jazyka).“⁵²

➤ *И слово «рьяно», бодрое как коза. = I slovo vášnivě, bujné jako hřebec.*

V ruském jazyce jde o ustálené přirovnání. Doslovný překlad do češtiny by však zněl příliš originálně, proto jsem jednotlivé komponenty, a tím i celé přirovnání, zaměnila za český ustálený výraz *bujný hřebec*, který se hodí k situaci popisované v povídce. Vypraveč rozebírá erotický román. Se slovem *koza* se většinou člověku asociují fráze: *hubený jako koza*, *mlsný jako koza*, *nadržený jako stepní koza*, které se však nepříliš hodí ke slovu *vášnivě*.

V dalším příkladu dochází ke generalizaci, kdy jednotka výchozího jazyka s užším významem je zaměněna za jednotku s širším významem jazyka cílového.

⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=oxPRfZ816mw>

⁵⁰ <https://www.korpus.cz/>

⁵¹ odborná literatura např. Ať táhne název – aneb o překládání titulů. KRIJTOVÁ, Olga. in: *Pozvání k překladatelské praxi*. 1996, s. 47-52;

⁵² KUFNEROVÁ, Z. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 113

- *Эти мысли, очень грустные, заползают к нам в голову через уши, через нос, даже сквозь глаза, и там, в голове, подолгу жужжат, как назойливые мухи.*
 = *Tyto myšlenky jsou velmi smutné, vkradou se nám do hlavy ušima, nosem, dokonce i očima, a tam, v hlavě, se dlouho hemží, jako otravný hmyz.*

6. 7 Překlad pravopisných a gramatických chyb

Pokud se v uměleckém textu objeví pravopisná a gramatická chyba nezáměrně (překlep, nedostatečná znalost norem spisovného jazyka, nedbalost), není žádoucí takovouto chybu převádět do cílového jazyka. Rozdílná situace nastává v případě, že se autor dopustil pravopisných a gramatických chyb záměrně. Autor se chyb dopustil, aby dosáhl určitého efektu, připisuje těmto chybám určitou funkci (komickou, zesměšňující, charakterizační). Překladatel musí určit, jakou funkci daná chyba plní, aby ji mohl adekvátně promítnout do cílového jazyka. Vhodná kompenzace pravopisných chyb se odvíjí od rozdílných gramatických a pravopisných systémů, protože každý jazyk poskytuje různé možnosti. V češtině jakožto flektivním jazyku se naskýtá vytváření chyb tvaroslovných, dále se nabízejí pravopisné chyby ve vyjmenovaných slovech, při psaní velkých písmen, při psaní interpunkčních znamének atd.⁵³

- – *Главное для тебя сейчас, – с заботой в голосе объявил он, – хорошо написать вступительное сочинение на филфак. А там – пиши как хочешь. Хоть «корову» через «а». Слова не скажу.*

=

„Pro tebe je teď nejdůležitější,“ pravil starostlivě, „dobře napsat přijímací slohovou práci na filologickou fakultu. A tam už si piš, jak chceš. Klidně i kobyly s měkkým i. Neřeknu ani ň.“

V uvedeném příkladu pravopisná chyba plní zesměšňující (urážlivou) funkci – poukazuje na absolutní neznalost pravidel ruského pravopisu, s kterou se nemůže postava Andrejova otce ztotožnit. V ruštině se považuje neznalost správných pravidel okání za hrubou chybu. V češtině se nabízí vhodná kompenzace za chybu ve vyjmenovaných slovech, která se dětem vtlokávají do hlavy již na prvním stupni základních škol. Dále

⁵³ HRDLIČKA, Milan. *Překladatelské miniatury*. 1995, s. 33-37

jde o frekventovanost daných chyb. V obou jazycích jde o jevy, v nichž se chybuje velmi často. To je další důvod, proč dané překladatelské řešení považují za zdařilé.

6. 8 Překlad cizojazyčných pasáží

Cizojazyčné výrazy, věty a texty se v literárním textu používají v různých jazycích různě, záleží na úzu dané kultury a také na vztahu jazyka originálu ke konkrétnímu cizímu jazyku (do jaké míry jsou cizojazyčné pasáže pro širší čtenářskou obec srozumitelné). Pro překladatele do dalšího jazyka jde o tzv. třetí jazyk.⁵⁴ Čirikov vymezil čtyři překladatelské postupy, jak se poprat s cizojazyčnými pasážemi začleněnými do východiskového textu:

1. převzetí autorova následného překladu cizojazyčného prvku;

2. převzetí autorova objasnění významu cizojazyčného prvku kontextem (výraz se ponechá v cizojazyčné podobě, ale v kontextu se objevuje jeho ekvivalent v cílovém jazyce, nebo v jazyce výchozím, nebo význam cizojazyčného prvku vyplyne ze situace, z kontextu);

3. vysvětlení významu cizojazyčného prvku překladatelovým upřesněním textu překladu (v cílovém jazyce je překladatelem použito prostředku, který svým lexikálním významem může suplovat a blíže objasnit význam pasáže z jazyka výchozího);

4. následný překladatelův překlad cizojazyčného prvku.⁵⁵

V české překladatelské praxi se s cizojazyčnými pasážemi často sekáváme ponechanými beze změny tak, jak jsou, s tím, že pod čarou, popřípadě v poznámkovém aparátu, bývá uveden český překlad. Obecně zastávám názor cizojazyčné pasáže nepřekládat, nepodceňovat čtenáře a především obecně srozumitelné fráze a výrazy (oslovení, poděkování, pozdravení atd.) ponechávat v původním znění, protože poznámky pod čarou odtrhávají čtenáře od čtení, působí rušivě (o poznámkovém aparátu na konci knihy nemluvě). Při překladu cizojazyčných pasáží harje nejdůležitější roli zachování téže funkce. Cizí jazyky pomáhají navodit cizojazyčnou atmosféru, charakterizovat postavy, stávají se zdrojem zápletky, slovní hříčky. Funkčnost

⁵⁴ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 39., *Překládání a čeština*. 1994, s. 58-62

⁵⁵ HRDLÍČKA, Milan. *Překladatelské miniatury*. 1995, s. 40-41

cizojazyčných prvků se v překladu často oslabuje z důvodu odlišnosti mezi dvěma vztahy:

1. vztah: jazyk originálu – jazyk cizojazyčné pasáže

2. vztah jazyk: cílový – jazyk cizojazyčné pasáže

V mém případě jsou cizojazyčné pasáže psány v angličtině a němčině, takže tyto vztahy si tolik neodporují, protože jak u ruského, tak i u českého čtenáře, záleží na tom, ovládá-li tyto cizí jazyky. Z pragmatického hlediska jsou tedy cizojazyčné pasáže stejně nesrozumitelné jak čtenáři ruskému, tak i českému (v obou jazycích budou pasáže plně srozumitelné jen těm čtenářům, kteří ovládají dané jazyky). Avšak autor ani nespolečá na čtenářovu orientaci a porozumění cizojazyčné promluvě, proto jsem je ponechávala v původní podobě. Druhým důvodem byl fakt, že pasáže jsou zdrojem slovních hříček, které které jsou vystavěny na základě mezijazykové homonymie (*job = ěn; Die Stadt Königsberg ist besetzt!* = «*Ду итад Кёнигсберг из бezeцт*» > *Кёнигсбергу пиндец!*). Transfer funkcí slovních hříček do cílového jazyka byl zásadním cílem mé překladatelské snahy. Ke každému ze dvou případů bylo potřeba přistupovat individuálně podle kontextu.

➤ *На этих табличках виднелись крупные буквы: **J O B!** Я не умел читать и не понимал, что они означают....*

– *Смотри – «ён»! – тихо хихикнул Сеня. – Чего это они?*

– *Мама, а что значит «ён»? – громко спросил я.*

– *Это слово «дзоб». По-английски значит «работа».*

=

*Na těch cedulích bylo velkými písmeny napsáno: **J O B!** Neuměl jsem číst a nevěděl jsem, co ta písmena znamenají...*

„Podívej se job, to je jako jeb!“ zahihňal se Séňa. „Co to asi chtěj?“

„Mami, co to znamená jeb?!“ zeptal jsem se nahlas.

„Slovo džob v angličtině znamená práce.

Slovní hříčka je založena na tom, že anglické slovíčko *job* má grafickou podobu stejnou jako se v ruštině vyslovuje vulgarismus *ěn*. Díky blízkosti češtiny a ruštiny se u

nás vyskytuje podobný vulgarismus (*pojeb*). Slovní základ i sémantický význam i použití je takřka totožné (dochází pouze ke změně samohlásek v kořenu slova *job – jeb*). Dále v českém jazykovém úzu se používá spíše lexém obohacený o předponu *po-* (*pojeb*) či sloveso *jebat*. Proto jsem se rozhodla výchozí text doplnit o vnitřní vysvětlivku - přirovnání k české podobě tohoto lexému (*job, to je jako jeb*). Podle klasifikace Čirikova jde o třetí postup (v cílovém jazyce překladatel použil prostředku, který může blíže objasnit význam pasáže z jazyka výchozího). Avšak už nejde pouze o překlad cizojazyčného prvku jako spíše o překlad jazykové komiky.

6. 9 Jazyková komika a překlad

Stejně jako překlad reálií patří překlad jazykové komiky ke krajně problémovým okruhům translatologie. Často se zde setkáváme s názory o nepřeložitelnosti. Je zřejmé, že takovéto stanovisko ohledně problému přeložitelnosti jazykové komiky a slovních hříček je velmi zjednodušující. Každý případ je potřeba řešit zvlášť, protože neexistuje jednotný postup.⁵⁶

„Jazyková komika je ve své podstatě hra s jazykovými prostředky: s hláskami, se slovy, s gramatickými pravidly. Přitom hlásky, slova či jiné jazykové prostředky nejsou komické samy o sobě, ale komický může být způsob jejich využití: zvláštní použití mnohoznačných slov, tak aby se aktualizovaly alespoň dva jejich významy, zvláštní spojování slov tak, aby vznikla aliterace nebo rým, tam kde je čtenář neočekává. Při překladu prvků jazykové komiky se většinou dostává do konfliktu požadavek zachování sémantického obsahu textu a všech jeho jednotek s požadavkem zachování stylistického charakteru textu. Jen zřídka kdy překladatel najde ve své mateřštině homonymní (stejně znějící) výrazy pro tytéž lexikální významy jako v originále. Slovní hříčky tedy zpravidla překládat lze, ale překladatel obvykle musí zvolit kompromis: zachová slovní hříčku, i když ji třeba trochu pozmění. Slovní hříčky lze rozdělit na dva základní okruhy: u prvního z nich jde jenom o žertování se slovy, o hru s jazykem. U druhého typu se smějeme nejen jazyku, tedy tomu, jak je něco řečeno, ale i tomu, o čem se mluví, říká se tomu spíše situační komika.“⁵⁷

⁵⁶ KUFENROVÁ, Z. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 160

⁵⁷ POLÁČKOVÁ, M. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 117-122

Cizojazyčný prvek mnohdy slouží jako nástroj „realizace úsilí mluvčích o společnou dorozumívací řeč.“⁵⁸ Ve snaze dorozumět se s cizojazyčným mluvčím se objevují různě zkomolené promluvy, které jsou zapříčiněny nedostatečnou znalostí cizího jazyka, dochází k deformacím a substrát mateřského jazyka silně prostupuje (fonologicko-morfologická interference), což v konečném důsledku působí komicky.⁵⁹

- *Напиши-ка по-немецки листовку, что город Кёнигсберг взят. Мы ее нашим солдатам отдадим, и пусть они это кричат немцам.*

Дядя Саша взял бумагу и написал: «Die Stadt Königsberg ist besetzt!»

Комбат посмотрел, нахмурился и вернул дяде бумагу.

– Напиши лучше русскими буквами, а то ни черта не понятно.

И дядя Саша старательно вывел: «Ди штад Кёнигсберг из бezeцт».

– Ишь ты, – усмехнулся в усы комбат. – Совсем как по-русски.

Через десять минут улицы города огласились криками: – Кёнигсбергу пиндец!

=

Napiš tadydle na leták, že město Königsberg je obsazeno. Dáme to našim vojákům, jen ať to na ty Němce křičí.

Strýček Saša vzal papír a napsal: Die Stadt Königsberg ist besetzt!

Velitel se podíval, naježil se a papír mu vrátil.

„Napiš to radši rusky, takto tomu jde houby rozumět.“

A strýček Saša pečlivě napsal: „Dý štát Kónisberg jest prdzel“

„Ha,“ zasmál se velitel pod vousy. „Skoro jako rusky. Za deset minut se v ulicích města ozývalo: „Königsberg jde do prdele!“

V tomto případě jsem zvažovala několik variant jak se vypořádat s touto překladatelskou „perličkou“ (vnitřní vysvětlivka cizojazyčné pasáže, překlad

⁵⁸ VYCHODILOVÁ, Zdeňka. "Zum Befehl, Herr Oberleutnant" aneb vícejazyčnost v Haškově Švejkovi z translatologického pohledu. 2008, s. 59

⁵⁹Tamtéž

cizojazyčné pasáže pod čarou, opsat situaci: „rusky napsané to znělo asi takto:“). Nakonec jsem se rozhodla pro vytvoření zkomoleniny, která má znít jako něco mezi němčinou a českým překladem fráze. V ruštině jde o mezijazykovou homonymii slov *безеум* a *нуждеу*. Jsem si vědoma toho, že nejde o zcela ideální řešení, proto ho nepovažuji za definitivní a jsem otevřena návrhům od zkušenějších kolegů, překladatelů.

V dalším případě jsem zvolila jiný postup a situaci přizpůsobila českému čtenáři tak, aby ji pochopil. Autor si hraje s gramatickými pravidly ruského jazyka. Když se v ruštině neguje sloveso, tak předpona *не* se píše zvlášť (nepíše se tedy dohromady jako v českém jazyce: např. спать > не спать X spát > неспát). Z toho vyplývá, že jde o protikladný jev v těchto jazycích a proto je vhodné zvolit i antonymický překlad. Pokud bych zvolila doslovný překlad, omezil by se význam jen na čtenáře, kteří ovládají ruský jazyk a znají jeho pravidla. Já se zaměřuji na širší čtenářské publikum a chybu přizpůsobuji tak, aby byla pochopitelná i čtenáři, který ruštinu neovládá.

- *А во-вторых, – тут он внимательно посмотрел на меня поверх очков, – «не» с глаголами пишется раздельно. = A za druhé, když se na mě křivě podíval zpod brýlí, že ne se píše dohromady se slovesem.*

6. 10 Intertextovost

Pod pojmem intertextovost se chápe vztah dvou či více textů, kdy je jeden v druhém více či méně doslovně přítomen (aluze, citát, plagiát).⁶⁰ Text má schopnost navazovat na jiné texty a vytváří tím mezitextové vztahy.⁶¹ Narážky a náznaky v textu literárního díla, které se dotýkají skutečností majících svůj původ mimo vlastní text, nazýváme jako aluzi.⁶² Jelikož je autor povídek, Andrej Alexejevič Astvacurov, vystudovaný filolog a má širší literární rozhled, hojně využívá těchto narážek. V jeho díle se setkáváme s aluzemi a citacemi velmi často.

Nejzásadnější pro překladatele je, stejně jako například při překladu frazeologismů, aluzi odhalit. Pokud se tak nestane, v překladu se ztácí ideové a estetické hodnoty, které do textu autor vložil. Přesný překlad takovýchto kulturních narážek bývá

⁶⁰ BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. 2003, s. 64

⁶¹ HRDLIČKA, Milan, ed. *Translatologický slovník*. 1998, s. 19

⁶² Tamtéž s. 5

často zcela nefunkční, protože čtenář nezná literární kontext textů výchozí kultury, které sloužily jako zdroj. Při překladu uměleckých děl se některé informace vytrácejí a vinu nenese jenom překladatel nebo nedostatek výrazových prostředků v cílovém jazyce, nýbrž zakotvenost originálu v určitém prostředí, v tradici vlastní národní literatury. Překladatelé aluzi často vysvětlují pod čarou, používají vnitřní vysvětlivky textu nebo substituci a užití českého kánonu.⁶³

„Problémem jsou v uměleckém překladu citáty z jiných prací, názvy uměleckých, ale i jiných děl. Jednotný univerzální návod neexistuje. Primární zásada zní, že by si překladatel měl o citovaném díle zjistit, existuje-li již v české podobě. Pokud ano, a tento překlad se mu zdá zdařilý, převezme ho bez ohledu na to, zda cituje autor dílo domácí či přeložené. Jestliže však je překladatel s existujícím dílem obeznámen a nepokládá jej za vhodný (zdařilý), má právo tento citát přeložit sám a přeložit ho lépe.“⁶⁴

Nabízí se také možnost najít obdobu citovaného díla v národní literatuře (najít do určité míry tzv. „Mathesiův klíč“), které by překladatele mohlo inspirovat.

V originálu, který překládám, autor vnáší do svého textu citace, kdy ve dvou případech uvádí i autora i dílo, z kterého čerpá, což pokládám za usnadnění, protože jsem aluzi nemohla přehlédnout a snáze jsem si mohla dohledat již existující texty v českém jazyce. V prvním případě se vypravěč ztotožňuje s hrdinou Gogolovy povídky *Plášť* Akakijem Akakijevičem Botičkinem. Cítí se stejně stejně lhostejně, nicotně a ublíženě.

➤ *Так всегда делал, как я потом узнал, герой гоголевской «Шинели», и еще, наверное, загадочный Бартлби....Но зато никто так и не сказал «Я брат твои!».* =

*Později jsem se dozvěděl, že to tak dělával hrdina Gogolovi povídky *Plášť* a zajisté i záhadný *Bartleby*....I přes to mi však nikdo neřekl: „Vždyť jsem váš bližní!“*

Zde nepovažuji za nutné přidávat vnitřní vysvětlivku, jelikož sám vypravěč jmenuje i autora, i dílo, na které naráží. Dohledala jsem si již existující překlady v češtině

⁶³ POVEJŠIL, J. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 155-158

⁶⁴ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 2009, s. 36

a zvolila překlad Anny Novákové,⁶⁵ který pokládám za více přitažlivý, protože překlad Ignáce Hoska působí příliš doslovně, až otrocky („já jsem bratr tvůj.“).⁶⁶

V druhém případě je předcítána Pohádka o caru Saltánovi A. S. Puškina, která byla přeložena do českého jazyka Petrem Kříčkou.⁶⁷ Jelikož jde o překlad poezie, která dbá na rytmickou podobu a obraznost s originálem, v překladu se vytrácí slovo *крещеный* (křtěný), které je však v následujících řádcích povídky dále rozebíráno a specifikováno. Proto jsem překlad Petra Kříčky, jinak velmi zdařilý, především co se rytmiky týče, rozšířila o doslovný překlad tohoto slova.

- *Три девицы под окном пряли поздно вечерком... Я ничего не понимал. Ни кто такие девицы, ни что значит «пряли». А спросить постеснялся. Мне и так было стыдно за то, что я не знал, кто такой этот Пушкин. Но когда дядя дошел до слов «и на весь крещеный мир приготовила б я пир», я не выдержал. – Крещеный – это что?*

=

„Dávno nachýlil se den, dívčiny ještě předou len...“ Nic jsem nechápal. Ani kdo jsou to dívčiny, ani co znamená slovo předou. A styděl jsem se zeptat. Už tak jsem se styděl za to, že jsem neznal Puškina. Ale když strýček přečetl slova „zchystala bych hostinu, pro křtěnou světa polovinu“, nevydržel jsem to. „Co znamená křtěný?“

Časově náročné a příliš pracné by bylo dohledat v české podobě promluvu z Ionescovi absurdní hry Plešatá zpěvačka, proto jsem se uchýlila k překladu vlastnímu, který splňuje funkci a neubírá na intenzitě originálu.

- *«Я к вам только на минутку», – говорит у Ионеско хозяевам квартиры бранд-майор. Он заходит к ним и остается там до конца пьесы. = Přišel jsem jenom na chvílinku!“ oznamuje v Ionescově hře majitelům bytu kapitán hasičského sboru. Na návštěvě zůstává až do konce představení.*

⁶⁵ GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. Petrohradské povídky. Překlad Anna Nováková. Praha: Primus, 2002, s. 131

⁶⁶ GOGOL', Nikolaj Vasil'jevič. Mirgorod: Novelly a Arabesky. Přeložil Ignác HOŠEK. Praha: J. Otto, 1893, s. 336

⁶⁷ PUŠKIN, Alexandr Sergejevič. *Povídka o caru Saltánovi*. Přeložil Petr Kříčka. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951.

6. 11 Překlad frazeologismů a idiomat

Překlad frazeologismů a idiomat patří k překladatelským oříškům a právě na nich se projeví zdatnost překladatele, jeho jazyková vybavenost a talent. Olga Krijtová tvrdí, že: „Idiomy doslova překládat nelze, a každý nepřeložený idiom je smutná ztráta. Naproti tomu každý přeložený idiom je malé vítězství.“⁶⁸ Mnohdy se stává, že překladatel v textu frazeologismus vůbec nerozezná, přeloží jej doslovně a nejen že tím ochuzuje čtenáře o význam, ale vznikají mnohdy nepřirozená, nesmyslná (hluchá), krkolomná místa v textu. U frazeologismů je opravdu nejdůležitější je v první řadě v textu identifikovat, protože jde o velmi dynamickou oblast jazyka, neustále se vytváří nové frazeologismy. Z definice frazeologické jednotky (relativně ustálené, reprodukovatelné, expresivní spojení slov, které má celostný význam)⁶⁹ vyplývá, že se musí překládat jako jeden celek. Ne vždy však v cílovém jazyce existuje ekvivalentní idiom. Nemá-li překladatel z čeho vybírat, používá opis, kompenzace, dotváří výraz nový apod. Nezvládnutý překlad frazeologismu se jeví jako nenáležitý „komponentový překlad“.⁷⁰

Ve výchozím jazyce jsem narazila na následující frazeologismy, které jsem substituovala za frazeologismy používané v českém jazyce (V. Straková používá termín situační ekvivalent).⁷¹

- *Предлагаю прочитать и испытать на прочность мой эротический роман, сочиненный на досуге. = Podívejte se prosím na zoubek mému erotickému románu, který jsem napsal ve volných chvílích.*
- *Откуда Иннокентий про меня узнал – ума не приложу. = Odkud se o mě Innokentij dozvěděl, to mi nejde na rozum.*
- *Все почти вернулось на круги своя. = Skoro vše se vrátilo do starých kolejí.*
- *– Клики говорю, какие офигенные! Просто с ума сойти. = „Říkám, že má boží špičáky! Jsem z nich celý pryč!“*

⁶⁸ KRIJTOVÁ, Olga. *Pozvání k překladatelské praxi*. 1996, s. 29

⁶⁹ MOKIENKO, Valerij a Ludmila STĚPANOVA. *Ruská frazeologie pro Čechy*. 2008, s. 12

⁷⁰ STRAKOVÁ, V. in: *Překládání a čeština*. 1994, s. 88

⁷¹ Tamtéž s. 86

- *Что за шум, а драки нет? = „Tolik povyku, a rvačka žádná?“*

Až po konzultaci s rodilým mluvčím ohledně lexému *дела*, jsem odhalila další idiomatický výraz, kdy jde o zkrácenou variantu fráze: *«Ну и дела...»*. Ta fakticky není nositelem žádného významu. Vyslovuje se zdlouhavě, zamyšleně. Funkce je zde čistě fatická (není ani tak důležité, co je řečeno, nýbrž fakt, že se vůbec něco řeklo). Jedná se o množné číslo lexému *дело* (*«Как твои дела?»*). Samotné substantivum *дело* není vždy jednoduché přeložit. Zdeňka Vychodilová se ohledně překladu tohoto podstatného jména vyslovuje následovně: „Vyskytuje se obvykle tam, kde substituuje pojmenování obsahově málo konkrétní, obecné, nebo odkazuje k mimotextové situaci podobného charakteru. Často můžeme význam substituovaného členu pojmenovat označením událost, věc, záležitost, situace.“⁷² Já jsem použila neúplnou podobu českých zdvořilostních frází: *Jak to jenom jde? / Jak to jenom vypadá?*. Dávám tím čtenáři možnost vlastního interpretačního přístupu:

- *Дядя Саша с самым серьезным видом склонился над моими каракулями и прищелкнул языком: – Дела... = Strýček Saša se s tím nejvážnějším výrazem tváře sklonil nad můmi kličyháky a breptnul: „Jak to jenom...“*

Konzultaci s rodilým mluvčím jsem využila při překladu ustáleného slovního spojení *«там видно будет»*. Rodilý mluvčí uvedl příklad použití tohoto frazeologického obratu v situaci: „Nejprve je zapotřebí vypořádat se s tím, co je, a až potom se uvidí, co bude dál.“ Také uvedl další frazeologismus, který je významově totožný: *«Давай решать проблемы по мере их возникновения»*. Tato fráze byla přeložena volně, ale domnívám se, že význam zůstal zachován:

- *Пусть сначала букву «м» писать научится, – сердито буркнула мама. – А там видно будет... = „Ať se nejdřív naučí psát písmeno m,“ zabručela máma. „A potom se uvidí...“*

⁷² VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou*. 2008, s. 191

7. ZÁVĚR

Práce si kladla za cíl vytvořit adekvátní překlad povídek ruského autora Andreje Alexejeviče Astvacaturova a opatřit tento překlad translatologickým komentářem. K překladu byly vybrány povídky z nejnovějšího autorova povídkového románu Podzim po kapsách (*Осень в карманах*, r. 2015). Povídky jsou pro čtenáře přitažlivé především svým vtípem, přirozeně napsaným jazykem a obsahem lehkovážného charakteru, proto jsem si je vybrala k překladu.

Abych lépe pochopila autorův styl, přečetla jsem si a prostudovala si zbytek jeho děl před započítím překládání. Došla jsem k závěru, že jeho próza má na mnoha místech fragmentární charakter. Tento rys bylo žádoucí odrážet i v cílovém textu. Ve všech jeho publikovaných románech vystupuje stejný hlavní hrdina (a vypravěč zároveň), takže jsem lépe pochopila jeho charakter a idiolekt.

Před přistoupením k překladu jsem prostudovala odbornou literaturu teorie překladu umělecké literatury, což mi pomohlo při řešení konkrétních překladatelských postupů (každý překladatel by měl být schopen vyvětlit, proč se rozhodl pro daný překladatelský postup a je žádoucí své rozhodnutí podepřít literaturou). Odborná průprava ovlivnila i celkový přístup k překladu. Rozhodla jsem se pro funkčně ekvivalentní překlad. Zachování funkce a komunikativního účinku jako u originálu bylo rozhodujícím při vytváření překladu. Tento přístup mě ovlivnil při překladu bezekvivalentního lexika (reálií), kdy rozhodujícím pro mě bylo, aby čtenář pochopil význam.

Při překladu jsem nejčastěji užívala transformace, které vyplývaly z typologických odlišností mezi ruštinou a češtinou. Jelikož nejzásadnější rozdíly mezi těmito jazyky byly nastíněny v kapitole Literárněvědná a lingvistická analýza, neměla jsem s těmito transformacemi problém a dokázala se vyhnout interferenčním chybám.

V lexikální rovině jsem pomocí formálních transformací transkripce a transliterace převedla antroponyma a toponyma. V některých případech jsem se však řídila kontextem (situačním, dobovým) a zvolila překlad doslovný, nebo se řídila územ českého jazyka.

Pozornost byla věnována rozpoznání substandardního lexika a exprese, které autor v originále hojně používá. Expresi bylo potřeba v mnoha případech kompenzovat na

jiných jazykových rovinách (nejčastěji v lexikální rovině) nebo se řídit územ českého jazyka (překlad deminutiv).

Ve výchozím textu byla rozpoznána aluze, záměrné gramatické chyby, frazeologismy. Vždy jsem nejprve určila přesnou funkci těchto prvků v originále, abych je mohla převést do cílového jazyka. Tyto prvky byly adekvátně převedeny do cílového jazyka (jednotlivá rozhodnutí byla podložena argumentací). Jejich adekvátní převedení do cílového jazyka pokládám za klíčové, jelikož jde o problematická místa, na nichž se ukazují kvality překladatele. Mnohem problematičtější bylo vypořádání se s tzv. „překladatelskými perličkami“. Značné problémy se vyskytly při překladu cizojazyčných pasáží, které zároveň byly součástí slovní hříčky (na základě mezijazykové homonymie). Za ne zcela ideální řešení pokládám pouze překlad fráze «*Дуумад Кёһуцберг уз безеум*», která byla v originále vytvořena na základě mezijazykové homonymie němčiny a ruštiny.

Práce na překladu mě značně obohatila, protože jsem dokázala aplikovat teoreticky nabyté vědomosti v praxi. Přínosem pro mě byly také konzultace s rodilými mluvčími. Přesvědčila jsem se, že pro překladatele je nezbytně důležitý jazykový cit, představivost a talent, především při řešení „překladatelských oříšků“. Za největší přínos této diplomové práce lze pokládat zpřístupnění dalšího díla současného ruského autora českému čtenáři, jelikož ruskojazyčná literatura má své stálé zájemce.⁷³ Valná většina překládaných povídek by měla vyjít v rámci antologie současné ruské povídkové tvorby v některém z českých nakladatelství v příštím roce. Byl vytvořen čtivý překlad a přehledně strukturovaný komentář, objasňující konkrétně zvolená překladatelská řešení.

⁷³ beseda s překladatelem Jakubem Šedivým 1. 12. 2016 na katedře Slavistiky sekce rusistiky Univerzity Palackého v Olomouci

8. PŘÍLOHY

Originál:

Андрей Алексеевич Аствацатуров

Осень в карманах

Роман в рассказах

Часть I. Комарово

Джеффри и Снежанна

(вместо предисловия)

Вчера я открыл свою электронную почту и обнаружил там письмо.

«Андрей, приветствую!

Мы с вами не знакомы, я не читал ваших книг, но наслышан. Предлагаю прочитать и испытать на прочность мой эротический роман, сочиненный на досуге. Роман называется „Знойный полдень“. Хотелось бы услышать от вас мнение, и желательно побыстрее (ждать я не люблю). Также просьба поспособствовать скорейшей публикации романа в каком-нибудь хорошем издательстве – я знаю, что связи у вас есть.

Всего наилучшего, Иннокентий (г. Торжок).

P.S.: Я посылал аналогичное письмо Герману Садулаеву, но ответа так и не получил. У вас имеется его точный адрес?»

К сообщению был приложен файл, и довольно объемный. Я его тут же открыл и приступил к чтению, как было велено, ведь Иннокентий из города Торжок, судя по письму, ВСЁ про меня знает и ждать не любит. Прочитал несколько страниц. Наткнулся на фразу:

«ДЖЕФФРИ РАЗДЕЛ СНЕЖАННУ ДО ТРУСОВ И НАЧАЛ РЬЯНО ЕЕ ТРАХАТЬ».

А что? Мне показалось, что написано очень неплохо. Непонятно было только, почему писатель Садулаев ничего не ответил Иннокентию... Тут всё к месту, подумал я. И слово «рьяно», бодрое как коза. И трусы, которые загадочным образом так и остались на Снежанне. И потом – само имя героини, написанное через два «н». Видимо, это для пушшего эротизма.

Дальше в романе тоже было много интересного. Например, на следующей странице четыре раза встретилось выражение «влажная пещера» и два раза – «красноголовый рыцарь». Я внезапно почувствовал, что роман «Знойный полдень» – очень интересный и, что существеннее, «атмосферный», как выражаются в подобных случаях наши литературные критики. Но способствовать скорейшей публикации романа я не стал. Почему-то мне пришло в голову, что кроме меня этот текст никто не оценит.

Откуда Иннокентий про меня узнал – ума не приложу. Откуда вообще люди друг про друга узнают?

Вот только несколько дней назад я зашел в «Дом книги» воспользоваться бесплатным тубзалетом. «Дом книги» – так называется большой книжный магазин в центре Петербурга. Я зашел туда, увидел все эти роскошные обложки, альбомы, открытки, и меня почему-то сразу же посетили мрачные мысли о том, что мир очень несовершенен и совсем не такой, как в этих книгах и на этих открытках. Сделалось грустно. Когда я вышел из туалетной кабинки, то увидел возле умывальника низкорослого мужчину средних лет с небритыми щеками. Выражение лица у него было детское и добродушно-пучеглазое – я даже сначала подумал, что он американец. Мужчина повернулся ко мне и вдруг озарился улыбкой.

– Вы... это, извиняюсь, писатель, да?

Я молча принялся мыть руки. Разговаривать не хотелось.

– Это... сейчас... – наморщил лоб мужчина. – Вы этот... Ас... Ас... Ас... Он беспомощно улыбнулся. Я закрыл кран и начал вытирать руки большим бумажным полотенцем.

– Фамилия ваша сложная, – застенчиво признался мужчина. – Ас... ас... ас?...

– Аствацатуров...

– Точно! – обрадовался мой собеседник. – Но... не читал! Извиняюсь! А что про вас надо знать?

Трудно сказать. Один восточный мудрец задал царскому вельможе вопрос: «Кто ты?» Вельможа ответил: «Я великий визирь». – «Я тебя не спрашиваю, кем ты трудишься, я спрашиваю тебя, кто ты?» – «Ну, – задумался визирь, – я высокий, хорошо сложенный мужчина, с курчавой бородой, крепкими руками и...» – «Я не спрашиваю тебя, как ты выглядишь, – перебил мудрец, – я спрашиваю, кто ты?» – «Я верю: мир создал Аллах». – «Я тебя не спрашиваю, во что ты веришь, я спрашиваю, кто ты?»

Не знаю, чем закончился этот разговор. Скорее всего, любопытному мудрецу попросту отрезали язык и прибили гвоздями к его собственной башке, чтобы болтал поменьше и не приставал к начальству. Начальство – оно ведь от Бога, оно на страже законов природы и не любит, когда к нему пристают по пустякам.

И кроме того, люди сами не в курсе, что про них нужно знать.

Только совсем недавно я побывал у стоматолога и наконец выяснил, что во мне самое главное. Дело было так. Два часа я просидел в кресле с открытым ртом. В какой-то момент в кабинет зашел приятель моего врача, зубной техник – наверное, по стоматологической надобности. Заодно заглянул и в мой распахнутый настежь рот. Чуть внимательнее пригляделся и вдруг восторженно произнес:

– Надо же! Какие интересные клыки!

– Что? – переспросил мой врач.

– Клыки, говорю, какие офигенные! Просто с ума сойти.

Я провел на этой земле уже чуть больше сорока пяти лет и, как всякий человек подобного возраста, чего-то даже добился. Приобрел сомнительную внешность, у которой, кажется, уже истекает срок годности, обзавелся женой и замечательными друзьями, опубликовал две книги легкомысленного содержания и три – очень серьезные, научные. У меня появились ученики, студенты и аспиранты. Но главное во мне, как оказалось, совсем другое – клыки.

Может, тут ничего сложного? И клык – это так, дань морковке? А сам я – просто обычный очковый интеллигент?

Вот, например, как-то раз приезжаю я из города к себе на дачу в поселке Комарово. Иду от станции своим обычным путем и заворачиваю на улицу Морскую. Раньше, во времена СССР, здесь располагались продуктовые ларьки. Потом их снесли, оставив прямоугольные проплешины голой земли. А совсем недавно тут провели газовые коммуникации и, чтобы их укрыть, соорудили небольшой домик из металлических листов, выкрашенных в густо-синий цвет. Вижу, на крыше домика стоит Гриша, местный разнорабочий, как всегда в окаменевшей от грязи спецовке. Руки – в карманах, во рту – незажженная сигарета. Он внимательно слушает седого мужчину в очках, одетого в модную кожаную куртку, – по всей видимости, инженера, который стоит внизу и отдает команды. У ног инженера лежит металлическая труба.

– Давай, Гриша, поразмышляем, – философски, растягивая слова, начинает инженер. Я подхожу ближе. – Как нам с тобой, – инженер пинает трубу, – эту елду на крыше закрепить?

Гриша почему-то меняется в лице и поспешно вынимает изо рта сигарету.

– Петрович! – говорит он смущенно, показывая сигаретой в мою сторону. – Ты бы, елки, это, не выражался... что ли... Тут, вишь, интеллигенция ходит.

– Здравсьте, – киваю я инженеру.

Конечно, со стороны людям всегда виднее, кто ты есть на самом деле. Но бывает так, что тебя с кем-нибудь путают.

Вот, например, стоим мы с двоюродной сестрой Сашей в очереди за хлебом. Крошечный комаровский магазин. Продащица лет шестидесяти, ярко накрашенная, монотонно щелкает кассой. Впереди нас два милиционера с резиновыми дубинками на поясах. Подходит Гриша, тот же самый разнорабочий. У него тяжелое похмельное лицо, покрытое недельной щетиной, очень сосредоточенное. Гриша сначала пересчитывает задубевшими пальцами мелочь, потом любовно оглядывает выстроившиеся на витрине бутылки с пивом. Узнав нас с сестрой, приветливо кивает и спрашивает:

– Крайние тут – вы?

– Мы, – кивает в ответ Саша и громко добавляет: – Но за нами бабушка занимала. Маленькая такая, в зеленом берете. Отошла на минутку... А, вон она!

Гриша и милиционеры, привлеченные ее голосом, зачем-то дружно поворачиваются туда, куда она показывает, – в сторону молочного отдела.

– Это не бабушка, – говорю я.

– Как не бабушка? – изумляется один из милиционеров.

– Так не бабушка. Это – петербургский композитор Олег Каравайчук.

Продавщица вдруг перестает щелкать кассой и резко поднимает голову.

– Правильно! – говорит сердито. – И между прочим, очень известный человек! Вся очередь укоризненно смотрит на Сашу.

У нас в Комарове жили и живут многие известные люди, и поэтому тут поневоле задаешься самыми важными вопросами.

К нам с женой в дачную комнату залетел однажды огромный комар. Залетел, заметался по стенам, по потолку, затрещал крыльями.

– Я его боюсь! – закричала жена. – Убей его!

– Успокойся... – говорю. – Чего ты испугалась? Он же не кусается. Кусаются маленькие комары. А такие, как вот этот, большие, не кусаются.

Жена на секунду задумалась, а потом спросила очень серьезно:

– Тогда зачем живет такой комар? В чем его предназначение?

На этот вопрос я ответить не смог и сказал, что не знаю.

– Тогда гони его отсюда в шею! – рассердилась жена.

Наверное, женщинам не нравится, когда предназначение не выяснено и не очевидно. По крайней мере, я всегда могу взять в руки книгу и сказать, что я – просто читатель.

Воспитание грамотности

Как-то раз я сел за стол писать докладную записку на имя... – ну, это, наверное, неважно, вы его все равно не знаете, – и провозился с ней битый час. Такие документы, особенно ежели они адресованы высоким руководителям, – сами понимаете, – должны быть составлены по всей форме и без ошибок. Поэтому я чувствовал страшную ответственность и то и дело впадал в раздумья, очень тревожные и тягостные. Раздумья эти касались главным образом букв и знаков препинания. Чем больше в докладной записке их появлялось, тем больше я сомневался, правильно ли я пишу. Я ерзал на стуле, думал, потел, усердно грыз ручку, всякий раз сверялся с какими-то словарями и справочниками. В итоге, конечно, справился, но страшно устал и весь издергался. Потом пошел на улицу выбрасывать мусор, и возле помойки мне в голову пришли очень интересные мысли.

Странно, думалось мне. Я дожил до сорока лет, так и не научился грамотно писать, и, честно говоря, сам не знаю почему. Наверное, потому, что очень люблю писать безграмотно. Это целая история. Отца моя безграмотность всегда раздражала, особенно когда я учился в младших классах. Тогда он меня стыдил чуть ли не каждый день. Говорил, что я позорю нашу славную филологическую династию. По многу раз вспоминал деда-академика. Всё было напрасно. Я продолжал писать с ошибками и получал тройки за диктанты. Отца несколько раз вызывали в школу. Сначала он сердился, кричал на меня, а потом понял, что всё бесполезно, и махнул рукой. На долгие годы меня оставили в покое. Я тогда был совершенно счастлив и расставлял буквы и запятые как бог на душу положит. Но в выпускном классе отец снова за меня взялся. Видимо, ему в голову пришла какая-то хитрая педагогическая стратегия.

– Главное для тебя сейчас, – с заботой в голосе объявил он, – хорошо написать вступительное сочинение на филфак. А там – пиши как хочешь. Хоть «корову» через «а». Слова не скажу.

Я подумал и сдался. Засел за учебники по русскому языку и успешно написал вступительное сочинение. Потом я начал ходить на лекции, и постепенно в моих конспектах и курсовых снова стали появляться ошибки. Каждый день их становилось все больше. Отец однажды это заметил и сделал мне замечание. Я ему

терпеливо напомнил его же собственные слова про вступительные экзамены и про то, что раз теперь всё позади, то мне уже можно наконец «корову» писать через «а». Но отец почему-то не согласился. Он заявил, что такое право я заслужу, только если получу диплом о высшем филологическом образовании. Я снова взял себя в руки, стал писать грамотно, отучился пять лет на филологическом и подумал, что вот теперь, наконец, то самое время – когда я смогу писать «корову» через «а» – уже настало. Но отец снова сказал, что пока это делать рано, – нужно сначала кандидат-скую диссертацию защитить. Защитил я эту диссертацию в 1996 году, и с тех пор претензий ко мне отец не предъявлял. Хотя, согласитесь, усложнять задачу на протяжении десяти лет было с его стороны нечестно. Тем более что в результате все равно ничего не получилось.

А ту докладную записку, которую я сочинил, начальник не принял. Он сказал, что, во-первых, она составлена не по форме.

А во-вторых, – тут он внимательно посмотрел на меня поверх очков, – «не» с глаголами пишется отдельно.

Несколько слов в пользу чтения

Зато с чтением всё гораздо проще. Тут у меня проблем нет. Я люблю читать, особенно книги. Когда я их читаю, я задаю себе разные вопросы. Например, почему в книге написано то, что в ней написано, а не что-нибудь другое. И сам же на эти вопросы мысленно отвечаю. Потом я запоминаю свои ответы и пересказываю их студентам. Такое времяпрепровождение называется «филологией», и за него даже платят деньги. Правда, совсем небольшие.

Дело даже не в деньгах. Чтение, мне кажется, полезно, когда хочется забыть разные тревожные мысли: например, о том, что мир, в котором мы живем, чудовищно несовершенен. Эти мысли, очень грустные, заползают к нам в голову через уши, через нос, даже сквозь глаза, и там, в голове, подолгу жужжат, как назойливые мухи. Книгой, особенно если толстой и интересной, их можно раз и навсегда прихлопнуть.

Перед чтением ты – как оторванный от электрички вагон. Поезд умчался куда-то вдаль, а ты стоишь на рельсах – и ни туда ни сюда. Как шут гороховый. Книга в такой ситуации – вещь незаменимая. Она дает тебе крепкий поджопник, как строгий армейский сержант неопытному салаге. И вот ты уже не стоишь как идиот на месте, а катишься ровным ходом туда, куда ведут прямые рельсы. И безо всяких вихляний в разные стороны и посторонних мыслей. Слава богу, в книгах нет ни людей, ни вещей. А есть одни черные крючочки и зако-рючки, собранные на страницах в длинные рваные цепочки. Их просто надо перебирать глазами – и всё... Труд это небольшой, но уважаемый.

В самом деле, человек с книгой в руках смотрится убедительнее, чем человек без книги. Так, по крайней мере, мне казалось в возрасте шести лет. А желание научиться читать пришло еще раньше, после того, как мы с мамой однажды прокатились на электричке.

Безработица в Америке

Мама сидела у окна и читала книгу, а я пристроился рядом и старательно выковыривал плоской палочкой мороженое из холодного бумажного стаканчика. И мороженое, и электричка мне очень нравились. Мороженое было вкусным, а электричка спереди напоминала лежащего на животе доброго дедушку с большими светлыми глазами и аккуратной бородой. Я долго думал, зачем электричке нужна борода, и решил, что это потому, что она старая и давно тут ездит.

Мы как всегда направлялись на дачу, в Комарово. Я ел мороженое и одновременно внимательно слушал, как весело стучат колеса, выводя притоптывающую мелодию. Я и сейчас, когда езжу в Комарово, люблю ее слушать. Эта мелодия сначала разгоняется, а потом, когда поезд приближается к платформе, затихает. И тогда откуда-то сверху густой мужской голос предупреждает: «Осторожно! Двери закрываются!» И затем объявляет следующую станцию. Названия всех станций я уже к пяти годам выучил наизусть: Левашово, Песочная, Репино... Понятной была только одна станция – Комарово. Там я всё знал: нашу дачу, магазин, Кудринскую улицу и Щучье озеро. Остальные станции были непонятными, и я считал, что всё там неправильно. В Левашове всё – налево, в Песочной есть только песок – и больше ничего, в Репине повсюду растут репы, зато грибов и черники нет.

В таких грустных размышлениях, что в мире всё не так, и с мороженым в руке я провел в тот раз довольно много времени, пока напротив нас не уселись двое мужчин. Я бросил ковырять мороженое и принялся их разглядывать.

– Закрой рот сейчас же! – приказала мама. – Ты уже доел свое мороженое? Доел? Тогда давай сюда стаканчик, а то опять весь вымажешься как поросенок! На, держи салфетку – руки вытри!

Я молча протянул ей стаканчик и взял салфетку. Есть мороженое расхотелось – я почувствовал, что наши новые соседи распространяют вокруг себя очень неприятный запах, резкий и кислый.

Один, толстый, в синем комбинезоне, расположился у окна напротив мамы и, подперев кулаком пухлую щеку, о чем-то глубоко задумался. Другой, худощавый, как только сел, сразу же достал из кармана своей грязной куртки газету и,

развернув ее, углубился в чтение. Некоторое время оба молчали. Поезд равномерно притоптывал колесами. И вдруг тот, который читал газету, подал голос.

– Гляди-ка, Палыч, – он толкнул толстого локтем в бок.

– Чё? – с добродушным раздражением отозвался тот и лениво повернул голову. – Сеня, чё тебе всегда надо?

– Глянь, чего в газете пишут... Америка-то – самая богатая, а вон какие проблемы – безработица! – Сеня потряс газетой. – Довели людей до ручки – люди вон на улицу вышли с плакатами. И смотри, Палыч, чё у них написано! Надо же!

– Ну-ка, – Палыч наклонился и устремил взгляд туда, куда указывал Сеня.

Мне тоже захотелось посмотреть. Я сполз со скамейки и сбоку заглянул в газету. Грязный палец Сени указывал на фотографию. На ней я увидел людей с широко раскрытыми ртами. Некоторые из них подняли вверх кулаки. Другие держали в руках длинные палки с большими табличками. На этих табличках виднелись крупные буквы:

JOB!

Я не умел читать и не понимал, что они означают.

– Смотри – «ёп»! – тихо хихикнул Сеня. – Чего это они?

– Чего-чего, – пожал плечами Палыч. – Сам не понимаешь? Возмущаются люди...

– Вижу, что возмущаются. Я не понимаю, как в газету такое пропустили.

Толстый Палыч добродушно дернул уголком рта и отодвинулся к окну.

– Мама, а что значит «ёп»?! – громко спросил я.

Сеня и Палыч обернулись на мой голос. Они только сейчас заметили, что я стою рядом. Кто-то в вагоне, прямо у меня за спиной, коротко хихикнул.

– Что?! – мама подняла голову от книги и поморщилась. – Глупости не болтай!

Я понял, что спросил что-то не то.

– Почему глупости? – неожиданно обиделся Сеня. – Вон, сами гляньте.

Он протянул маме газету. Она мельком взглянула на фотографию и сухо сказала, как будто ни к кому не обращаясь:

– Это слово «джоб». По-английски значит «работа».

Сеня отобрал у мамы газету, недоверчиво посмотрел туда, потом хлопнул себя по лбу и громко расхохотался. Толстый Палыч у окна лениво улыбнулся. Я посмотрел на них, тоже засмеялся и сел обратно на свое место.

– Читать умеешь? – спросил Сеня, отсмеявшись.

Я помотал головой.

– Давай учись, – посоветовал он. – Будешь вон, как мама, умный...

Быть умным мне хотелось всегда, и в тот раз я наконец понял, что нужно для этого сделать, – нужно научиться читать.

Буквы и знаки препинания

Тем же летом меня научили читать. Это, наверное, для того, чтобы я был чем-то занят и не отвлекал взрослых. Летние дни поначалу казались мне огромными и длинными, как наши скучные дачные веранды, и я совершенно не знал, куда себя в них девать. Теперь, когда взрослые нашли наконец для меня дело, дни полетели гораздо быстрее. В июне я разбирал отдельные буквы, а в июле уже умел читать по складам. Папа был настолько вдохновлен моими успехами, что поручил маме научить меня заодно и писать, чтобы уже всё сразу.

Вот эта наука оказалась куда более сложной. Шариковая ручка была слишком тяжелой и постоянно выскальзывала у меня из пальцев. Карандаши, наоборот, попадались слишком легкие, хрупкие и тут же ломались. Но главная проблема состояла в другом. Как только я понял, что мне самому придется писать, я начал бояться букв и знаков препинания. Буквы настораживали своим мрачным цветом, словно украшения на черных оградах комаровского кладбища. Они как будто заранее смеялись над тем, что я не смогу их одолеть. А знаки препинания все время грозили наказанием. Восклицательный знак выглядел как злой окрик: «Пиши правильно, не то ремня получишь!» Вопросительный напоминал кошмарную птицу, готовую сверху долбануть по голове кривым клювом. Даже точки меня не утешали. Они навевали страшную безысходность, от которой хотелось заплакать.

А началось всё с того, что у меня никак не получалось правильно написать букву «м». Я сидел на веранде с карандашом в руке. Передо мной на столе лежал большущий лист бумаги. Белый и чистый. У окна с сигаретой стояла мама и всё время меня торопила:

– Давай пиши букву «м», и побыстрее! Мне еще в магазин надо сегодня успеть.

Учиться писать букву «м» мне не хотелось. Особенно в тот день. За окнами ярко светило солнце, и день был жаркий. Около веранды гонял мяч мой старший брат и собирался ехать на велосипеде на озеро купаться. Он еще за завтраком сообщил об этом взрослым и добавил, что может взять меня. Я было обрадовался, но тут вмешалась мама.

– Андрюше, – сказала она, – нужно сначала позаниматься. Брат согласился меня подождать, но выставил условие:

– Только если недолго! А то я уже купаться хочу!

Щучье озеро

И вот я сидел на веранде и вместо того, чтобы думать о букве «м», мечтал об озере. Оно называлось Щучьим. Сначала я остерегался в нем купаться: думал, что там плавают щуки, очень злые и кусачие. Одну такую я видел в мультфильме «Ну, погоди!». Она выпрыгнула из воды, вцепилась мертвой хваткой в перчатку и с остервенением принялась мотать ее в разные стороны. Но мама мне объяснила, что эта щука из мультфильма – ненастоящая и что настоящие щуки в озере давно уже не живут, потому что вода очень грязная.

– А куда они из озера подевались? – спросил я.

Мама ответила, что щуки, скорее всего, умерли и лежат на дне. Это объяснение меня несколько успокоило, но с тех пор, заходя в воду, я всегда внимательно смотрел под ноги. Боялся, что наступлю на какую-нибудь мертвую щуку, она оживет и вцепится мне в ногу.

Я уже было приготовился писать букву «м», но почему-то вдруг вспомнил кудрявого черненького мальчика, которого неделю назад видел на озере. Он бежал по песку навстречу седому мужчине и радостно вопил на весь берег:

– Дядя Аро-он! Дядя Аро-он!

Однако дядя Арон был веселому мальчику совсем не рад. Он все время как-то испуганно оглядывался и, когда мальчик к нему подбежал, сердито на него зашипел.

Я стал думать, почему этот дядя на озере так разозлился, и вдруг услышал голос мамы:

– Андрей! Опять ты ворон считаешь!

Додумать как следует о дяде Ароне мне в тот раз не дали – нужно было учиться писать букву «м».

Буква «м»

Мама бросила сигарету в окно и села рядом со мной.

– А бабушка говорит, что мусорить на участке нельзя! – вспомнил я.

– Что-о?! – удивилась мама. – Давай лучше пиши. Тоже мне нашелся...
Возьми карандаш как следует! Сюда смотри...

Она вывела на бумаге большую букву «м».

– Теперь давай сам. Сначала – крючок. Та-ак...

Я изо всех сил попытался сосредоточиться. Сперва дрожащей рукой нарисовал крючок. Вроде получилось. Потом принялся за палочку, но она у меня ушла в сторону.

– Куда! – закричала мама. Так громко, что я испугался. – Давай снова!

Я попробовал еще раз, и у меня опять не получилось. Мама начала терять терпение.

– Последний раз показываю! – объявила она, нарисовала букву «м» и поднялась со стула. – Приду через пятнадцать минут! Чтобы к моему приходу ты десять раз написал букву «м»! Ясно?!

– У меня давление... – неуверенно пожаловался я. Я не знал, что эти слова означают. Но так всегда говорила бабушка, когда не соглашалась что-нибудь сделать или когда хотела прекратить неприятный разговор.

– Что?! – не поняла мама. – Что ты мелешь?! Какое еще давление? Не выдумывай!

С этими словами она ушла.

Мне пришлось снова взяться за работу. Старался я на совесть и, выводя крючочки и палочки, все время усердно высовывал язык и помогал себе губами. Так всегда делал, как я потом узнал, герой гоголевской «Шинели» и еще, наверное, загадочный Бартлби. Им это, кстати, помогло не сильно. Оба умерли. А я вот, как видите, не умер и остался жив. Но зато никто так и не сказал мне: «Я брат твой!» Даже мысленно. Ни сейчас, ни в тот раз, когда я маленьким учился писать букву «м». Карандаш в моих руках упрямылся и вместо буквы «м» будто нарочно выводил на бумаге каких-то раскоряченных лягушек.

Когда вернулась мама, я был уже весь в слезах и ждал, что меня пожалеют. Но мама, судя по всему, жалеть меня не собиралась.

– Будешь тут сидеть, пока не научишься! – строго сказала она.

Я бросил на стол карандаш и заревел.

– Андрюша, прекрати! Лёня! – отчаянно позвала мама. – Сделай что-нибудь!

Из глубины дома донесся равнодушный голос отца:

– Не покупай ему больше мороженого!

– Слышал?! – злорадно поинтересовалась мама. – Больше никакого мороженого! И поделом! Кто сгрыз мою красную ручку?!

Раздалось хихиканье. Я увидел, что на веранде в дверях стоит мой старший брат и улыбается во весь рот.

– Нет, вы подумайте! – продолжала возмущаться мама. – Страна работает, из последних сил строит социализм, а этот хочет только бездельничать! Озеро, видите ли, ему подавай! Пока букву «м» писать не научишься, не будет тебе никакого озера! Слышишь?!

Я закрыл лицо ладонями и заревел еще громче.

Мне сделалось горько, оттого что вся наша великая страна ударными темпами идет вперед, выполняет и перевыполняет пятилетний план, а я один всех задерживаю.

– Во дурак! – с сожалением в голосе произнес мой брат. – Тетя Вера, тогда я один поеду на озеро, ладно?

Мама что-то ему ответила, и он убежал.

Я почувствовал обиду – такую сильную, что даже перестал плакать и, насупившись, объявил:

– Не нужно мне вашего озера! Я к дяде Саше пойду!

Видимо, такого поворота событий мама не ожидала. Но тут же нашлась:

– Не нужен ты такой дяде Саше!

Узнав, что я не нужен дяде Саше, я снова заплакал.

«Die Stadt Königsberg ist besetzt!»

Дядя Саша был для нас почти кумиром. Я имею в виду, конечно, себя и моего брата. Выглядел дядя Саша гораздо старше остальных взрослых – седой, с белой, как у доброго доктора Айболита, бородой, – и это придавало ему в наших глазах гораздо больше авторитета. Бабушка – дядя Саша приходился ей дальним родственником – с уважением говорила, что раньше он работал большим начальником, а до этого воевал с фашистами. Дядя Саша часто гостил у нас на даче, и мы с братом всегда радовались, когда он приезжал. Радовались его белой бороде, его оттопыренным смешным ушам. Даже его странному голосу, шерша-вому, как небритый подбородок, тоже радовались. Дядя Саша был самым настоящим праздником! Он много шутил, чуть что – смеялся и показывал непонятные фокусы, во время которых монетки с его ладони исчезали, а потом вдруг снова появлялись. По вечерам он звал нас с братом к себе на верхнюю веранду и читал вслух веселые сказки из толстой книжки. Иногда он рассказывал смешные истории про то, как он однажды в детстве жил в деревне. Мы с братом всегда громко смеялись, а родители делали нам замечания.

Много лет спустя, уже после его смерти, я узнал, что для взрослых у него были припасены совсем другие истории. Фронтовые.

В одной из них дело происходило в Восточной Пруссии в 1944 году, когда советская армия занимала город Кёнигсберг. Его потом, как вы знаете, переименовали в Калининград. Наши войска фактически уже захватили весь город, но в одном из кварталов столкнулись с упорным сопротивлением немцев. Те засели в нескольких домах, заняли удобные снайперские позиции и яростно отстреливались. Выбить их оттуда без больших потерь не было никакой возможности. Наши командиры собрались в штабе и стали совещаться.

– Надо бы им крикнуть, что город уже взят и сопротивление бесполезно, – предложил пожилой усатый комбат. – Авось послушают...

Все дружно согласились. Позвали дядю Сашу. Он был единственный, кто знал немецкий и вдобавок отвечал за пропаганду среди войск противника.

– Значит так, Александр Яковлевич, – обратился к дяде Саше комбат. – У нас к тебе приказ. Напиши-ка по-немецки листовку, что город Кёнигсберг взят. Мы ее нашим солдатам отдадим, и пусть они это кричат немцам.

Дядя Саша взял бумагу и написал:

«Die Stadt Königsberg ist besetzt!»

Комбат посмотрел, нахмурился и вернул дяде бумагу.

– Напиши лучше русскими буквами, а то ни черта не понятно.

И дядя Саша старательно вывел: «Ди штад Кёнигсберг из безецт».

– Ишь ты, – усмехнулся в усы комбат. – Совсем как по-русски.

Через десять минут улицы города огласились криками:

– Кёнигсбергу пиндец!

Это были голоса советских солдат. Они кричали хором. Однако немцев, как оказалось, убедить было непросто. Они отвечали короткими автоматными очередями. Но через час все-таки сдались – выкинули белый флаг и вышли один за другим с поднятыми руками.

Дядю Сашу комбат представил к награде.

Как вы, наверное, догадываетесь, мне и моему брату дядя Саша ничего подобного не рассказывал. А взрослым, как всегда, повезло больше.

Пушкин и православие

– Дядя Саша! – плакал я. – Хочу к дяде Саше!

Где-то наверху хлопнула дверь, и через минуту на веранду вошел улыбающийся дядя Саша.

– Что за шум, а драки нет? – весело спросил он.

В руке дядя Саша держал толстую серую книгу.

– Андрей букву «м» не может научиться писать! – с отчаяньем пожаловалась мама и взяла из пачки сигарету. – Прямо не знаю, что делать!

Дядя Саша с самым серьезным видом склонился над моими каракулями и прищелкнул языком:

– Дела...

Я шмыгнул носом.

Дядя Саша выпрямился, и лицо его приняло добродушное выражение.

– Верочка, – ласково произнес он. – Вы когда-нибудь встречали человека, который не научился писать букву «м»?

Мама в ответ невесело хмыкнула и принялась разминать пальцами сигарету. Я тоже задумался над его вопросом и почему-то сразу успокоился. Мне пришло в голову, что я, наверное, единственный такой на свете, кто не умеет писать букву «м», и потому не похож на всех остальных. Это неожиданное открытие наполнило меня ощущением собственной значимости. Я понял, что всё на свете могу, и поднялся со стула. Но дядя Саша весело мне подмигнул и пальцем показал, чтобы я сел обратно. Я снова залез на стул. А дядя Саша взял со стола толстую серую книгу, ту самую, которую он принес на веранду, и принялся ее листать.

– Я тебе сейчас сказку почитаю, – пообещал он, не отрываясь от книги, – про царя Салтана, а ты внимательно послушай. О, вот, нашел наконец... Слушаешь?!

Я важно кивнул. Буква «м», Щучье озеро и хихикающий брат как-то сами собой забылись, и мне уже захотелось слушать сказку.

– Ее сочинил, – пояснил дядя Саша, – наш самый великий поэт.

Узнав, что сказку сочинил кто-то великий, я почувствовал некоторую ревность и строгим голосом поинтересовался:

– А как его фамилия?

Этому вопросу я научился в детском саду от нашей воспитательницы. Она задавала его каждый день обычно тем, кто плохо себя вел. И всегда строгим голосом. Молодая врачиха, когда нас приводили к ней на осмотр, тоже первым делом спрашивала: «Как твоя фамилия?» В конце концов я усвоил, что это очень важный вопрос и его обязательно надо задавать.

– Фамилия? – удивился дядя. – Пушкин. Тебе что, не нравится?

Он так спросил, потому что я поморщился. Фамилия мне и в самом деле не понравилась. Не подумайте только, что я сноб и всё такое... Гениальность «нашего всего» я в конце концов оценил. Просто в пять лет мне не понравилось это нелепое сочетание звуков. Будто кто-то случайно не удержался и коротко пукнул. И, пукнув, тут же этого устыдился.

– Ты что, Пушкина не знаешь? – вмешалась мама. Я только сейчас заметил, что она никуда не ушла и все это время стояла с сигаретой у окна.

Дядя Саша принялся громко читать и ходить с раскрытой книгой взад-вперед по веранде:

– Три девицы под окном пряли поздно вечерком...

Я ничего не понимал. Ни кто такие девицы, ни что значит «пряли». А спросить постеснялся. Мне и так было стыдно за то, что я не знал, кто такой этот Пушкин. Но когда дядя дошел до слов «и на весь крещеный мир приготовила б я пир», я не выдержал.

– Крещеный – это что? – перебил я его. Про пир я был в курсе. Пир – это когда люди собираются и едят много разных вкусных вещей: салаты, фрукты, овощи, мороженое. Со словом «мир» тоже всё казалось понятным. А слово «крещеный» я слышал впервые.

– Крещенные люди, – отозвалась мама у окна, – это те, кто в Бога верят и в церковь ходят.

Я очень удивился, что есть такие люди. В детском саду нам рассказали, что в Бога люди верили давным-давно, при царе, когда жили помещики и капиталисты. А потом, когда их прогнал Ленин, выяснилось, что Бог встречается только в сказках и есть только природа. Дядя продолжал читать, но я больше его не слушал. Я серьезно задумался. Этот Пушкин чем дальше, тем все меньше мне нравился. В его сказке выходило, что пир приготовят только специально для тех, кто верит в Бога. А всех остальных, кто против царя и уже знает, что Бога нет, например меня и моих друзей из детского сада, на пир не пустят.

– Так нечестно! –
пожаловался я.

Дядя Саша прервал
чтение.

– Что нечестно?

– Андрюша! – вмешалась мама. – Сколько раз тебе надо повторять: перебивать взрослых невежливо!

– А детей, выходит, перебивать вежливо? – поинтересовался дядя Саша.

– Нечестно, что нас на пир не пустят! – продолжил я. – Мы ведь не верим в Бога.

Дядя Саша громко захохотал.

– Верочка, вы слышите?

– Слышу, слышу, – раздраженно отозвалась мама и повернулась к нам спиной. Видно было, что ей совсем не смешно. – От него с ума сойти можно!

Я не мог понять, почему она так сердится, и зачем-то снова взял со стола карандаш.

– Он у вас точно филологом будет! – дядя Саша захлопнул книгу. – Иди-ка, Андрюша, лучше в сад – поиграй.

– Пусть сначала букву «м» писать научится, – сердито буркнула мама. – А там видно будет...

И они начали разговаривать на какие-то непонятные взрослые темы. А я тогда подумал, что читать гораздо лучше, чем писать. Потому что когда пишешь – тебя все ругают, а когда читаешь – наоборот, хвалят. А еще лучше – это я теперь усвоил твердо, – когда тебе читают, и ты задаешь вопросы. Причем не вслух, а мысленно, самому себе.

В фитнес-центре

Я вырос, закончил школу, потом – университет, устроился на работу и вроде бы наконец оказался предоставлен сам себе. Но окружающие по-прежнему советуют мне читать. Даже если у меня возникает желание заняться чем-нибудь другим.

Пару лет назад я зашел в фитнес-центр. Решил на старости лет мышцы подкачать. Когда я заполнял у стойки анкету, ко мне подошел здоровенный бугристый инструктор непонятного возраста и спросил, кем я работаю. Я ответил, что доцентом в университете. Он как-то неопределенно хмыкнул и сказал, что будет ждать меня в тренажерном зале. Я переоделся, зашел в зал и сразу же его увидел. Он стоял рядом с какой-то штангой и, скрестив руки на груди, равнодушно жевал жвачку. Чтобы показать интерес, я спросил (получилось очень неубедительно):

– Скажите, какие тренажеры мне полезны?

– Вам? – инструктор, не переставая жевать, скептически измерил взглядом мою фигуру. – Все!

Я подошел к какой-то конструкции. Минут пять ее изучал. Понял, что надо дергать за черную ручку. Сел, изо всех сил дернул... и что-то посыпалось на пол. А ручка осталась у меня в руках. Через секунду рядом оказался инструктор. Обреченно вздохнув, он принялся подбирать детали тренажера и возвращать их на прежнее место.

Я протянул ему оторванную ручку. Он взял ее и принялся, кряхтя, приделывать. Потом вдруг повернулся ко мне и безнадежным голосом произнес:

– Знаешь, доцент! Ты только не обижайся, ладно? Лучше иди домой и читай свои книги...

Виктор Максимович Жирмунский, старый режим и дачные родственники

Это, конечно, легко – взять вот так и сказать: «Иди, мол, доцент, читай свои книги!» Случаются ведь совершенно разные обстоятельства, и порой наши планы терпят серьезные увечья, даже те, которые касаются как будто бы самых невинных занятий, таких как, например, чтение. И потом, жизнь в своем многообразии совершенно не стоит на месте. В ней всё меняется, причем до непредсказуемости. Нравы меняются, меняются политические режимы и даже иногда люди.

Вот, к примеру, при старом режиме (это до революции, при царе) к людям относились очень деликатно. Если они учились, работали или занимались каким-нибудь делом, их по пустякам не отвлекали. Разве только кто-нибудь в царя бомбу бросит – тогда, конечно, переполох. Но такое случалось не каждый день. Революция все изменила. Трудовые и учебные процессы стали зачем-то всё чаще прерывать собраниями, митингами, политинформациями. К людям заходили, куда-то их вызывали, строили в ряды, сажали на стулья в общие залы и принимались что-то втолковывать. И втолковывали с таким жаром, чтобы до сердца дошло, чтобы про свое дурацкое дело они поскорее забыли. Но всему прекрасному, увы, когда-нибудь приходит конец. Советская власть закончилась. Всё почти вернулось на круги своя. Людей отвлекать перестали.

А вот у нас на даче в Комарово, похоже, всё наоборот: советская власть только начинается.

Едва я сажусь теперь заниматься, читать свои книги, как мне правильно советовал инструктор, ко мне тут же начинают стучаться многочисленные родственники, чтобы сообщить какую-нибудь новость. «Мы приехали!», «Мы уезжаем!», «Ты не знаешь, где сапоги Марика?!», «Сашута подмела пол внизу, и тут вот еще что...»

– Я занят! – отвечаю.

– Но мы только на минутку! – отвечают родственники и заходят ко мне в комнату.

«Я к вам только на минутку», – говорит у Ионеско хозяевам квартиры бренд-майор. Он заходит к ним и остается там до конца пьесы.

Этих людей, моих родственников, ничем не угомонить. Новости всякий раз оказываются одна другой важней. «Мы прожгли туалетную бумагу!», «На Сашутиной веранде осы, имей в виду!», «К нам в гости зашел дядя Юра. Спустись поздороваться!»

Проживать тихим дачником в этом ужасно шумном доме крайне затруднительно. Особенно если ты занят чтением. Чтение настоятельно требует старорежимной тишины.

Когда был жив мой дед, Виктор Максимович Жирмунский, порядки на нашей даче были совсем иными. Видимо, потому, что дед придерживался крайне консервативных взглядов на науку, на литературу и вообще. Например, он не сильно жаловал русских революционных демократов. Однажды он как-то высказался по их поводу: «Из всех этих чернышевских я больше всего люблю Герцена».

Так вот, когда он жил на даче, всё было тихо. Обитатели дома умалишенно друг к другу так вот не врывались, особенно к деду. Даже с очень срочными бытовыми новостями. Каждому разговору отводилось свое время.

Попытка все это изменить была предпринята на даче лишь однажды. И успехом не увенчалась.

Как-то раз дед работал у себя в кабинете, и к нему без стука зашла бабушка.

– Витя, – с ходу начала она.

– Ниночка, я занят, – перебил ее дед.

– Я на минутку... Там к тебе в гости пришел... (она назвала фамилию).

Дед поднял голову.

– Я никого не жду! – строго сказал он.

– Как?! – испугалась бабушка. – Ты что, к нему даже не выйдешь?!

– Нет, – ответил дед твердо. – Это невоспитанно – приходить в чужой дом без предупреждения. Он должен был по крайней мере заранее позвонить и предупредить. А сейчас я занят и, прости, не хочу прерываться.

– У него телефона нет! – взмолилась бабушка.

– Нина, ты мне сейчас очень мешаешь. Что значит «нет телефона»? Раньше, при старом режиме, не было телефонов, но все себя вели очень вежливо, а не так. Приходили в дом, осведомлялись, может ли хозяин принять, не занят ли он...

– Витя! – вдруг закричала бабушка – к ней вернулся ее прежний комсомольский задор эпохи великих строек. – Ты не имеешь права жить как при старом режиме!

Виктор Максимович отложил в сторону ручку, потом поднялся со своего места и внушительно произнес:

– Я, Ниночка, достаточно уже сделал и заслужил право жить как при старом режиме. Ясно?

Дед скончался в 1971 году, и вместе с его смертью старые дачные порядки постепенно забылись. Все принялись друг друга теревить, дергать, рваться друг к другу в запертые комнаты. Больше всех теперь достается мне.

Я хочу, чтобы всё на нашей даче было как при деде.

Но боюсь, наверное, я еще мало чего добился и не заслужил жить в тишине и покое. Как при старом режиме.

Obálka knihy Podzim po kapsách:



Zdroj: <https://www.livelib.ru/book/1001280498-osen-v-karmanah-andrej-astvatsaturov>

Fotografie autora:



Zdroj: <http://www.fiesta.city/zhivi/andrey-astvatsaturov/>



Zdroj: <http://www.ast.ru/news/895211/>

10. РЕЗЮМЕ

Настоящая дипломная работа «Перевод избранных рассказов А. А. Аствацатурова с транслатологическим комментарием» ставит перед собой цель адекватно перевести данные рассказы с русского на чешский язык. Для перевода было выбрано всего одиннадцать рассказов, образующих первую часть романа в рассказах «Осень в карманах», который был сочинен автором в 2015 году. Данный роман является на сегодняшний день последним произведением автора. Таким образом, чешскому читателю откроется еще одно произведение современного русского прозаика. Существенное значение для данной дипломной работы имеет не только перевод, а также трансплантологический комментарий.

Первая глава работы посвящена автору романа в рассказах «Осень в карманах», так как знания об авторе, его творчестве, стиле, биографии являются в процессе перевода немаловажными. **Андрей Алексеевич Аствацатуров** родился 7 июля 1969 году в семье петербургской интеллигенции. Его дед, академик В. М. Жирмунский, был известным советским филологом. Андрей поступил в 1986 году на вечернее отделение Ленинградского государственного университета им. Жданова (отделение английской филологии). Он активно участвовал в студенческой научной жизни под руководством доцента А. А. Чамеева и профессора Ю. В. Ковалева. В 1991 году защитил дипломную работу по теме «Миф и действительность в романе Дж. Джойса "Улисс"». В 1995 году защитил кандидатскую диссертацию по теме «Литературно-критическая теория Т. С. Элиота и ее эстетическая реализация в поэме "Бесплодная земля"». С 1992 года регулярно принимает участие в научных конференциях СПбГУ, МГУ, РАН, РГГУ. Читал лекции по теории литературы и истории в СПбГУ, Институте иностранных языков, Российском христианском гуманитарном институте, и в США (Бард колледже). В настоящее время заведующий кафедрой междисциплинарных исследований в области языков и литературы СПбГУ. Он является автором более ста научных статей, которые посвящены проблемам английской и американской литературы XIX-XX веков, многочисленных предисловий, комментариев к изданиям англоязычной классики на русском языке (О. Уайльд, В. Вулф, Г. Миллер, Дж. Сэлинджер и другие). В 2003 году Андрей Алексеевич Аствацатуров получил ученое звание доцента. В 2008 году был награжден премией «За преподавательское мастерство» факультета свободных искусств и наук. С 2009 года является

постоянным участником международных книжных ярмарок и фестивалей в Москве, Санкт-Петербурге, Перми, Таллине, Хельсинки. Он выступает как эксперт и консультант в телепередачах и в радиопрограммах («Эхо Москвы», «Пятый канал», «Санкт-Петербург» и т. д.). В 2010 году стал лауреатом ежегодной петербургской премии «Топ-50». С 2011 года ведет передачу «Дом писателя» на телеканале «Санкт-Петербург».

Андрей Аствацатуров не рассчитывал на успех, когда издательство Ад Маргинем опубликовало его дебютный роман «Люди в голом» (2009 год), так как роман публиковался во время кризиса и летом – не совсем подходящее время. Однако роман наконец вошел в шорт-листы премии «Новая словесность», премии «Национальный бестселлер» и лонг-лист премии «Русский Букер». Роман стал «книгой месяца» журнала JQ и вошел в список 50 лучших книг 2009 года по версии НГ-Ex Libris.

Главным героем, а заодно и рассказчиком данного автобиографического романа является питерский доцент Андрей Алексеевич Аствацатуров. О герое своего романа автор высказывается следующим образом: «Он - петербургский интеллигент в очках. Тормоз. Чайник. Лузер. Недотепа. Я позволяю ему говорить глупости, делать подлости, подставлять людей, проявлять трусость, жить за счет других – то есть все то, чего я стараюсь в жизни не делать». Данный герой показывает читателю места своего советского детства, которое относится к годам позднего социализма, и места университетской юности. Роман весел, ироничен, пародирует стиль постмодернизма. Интонацией напоминает стиль Сергея Довлатова. Для прозы Андрея Аствацатурова характерна фрагментация текста.

С вышеуказанным героем читатель встречается во всех литературных произведениях А. А. Аствацатурова. Его второе произведение, роман «Скунскамера» (2010 год), вошло в шорт-лист премии имени С.Довлатова, лонг-лист премий «Национальный бестселлер» и «Большая книга». Книга является свободным продолжением романа «Люди в голом».

Его последняя на сегодняшний день книга была опубликована в 2015 году. **Роман в рассказах «Осень в карманах»** образует мозаику внутреннего мира героя. Действие происходит в разных местах (Париж, остров Капри), но важнейшим пространством выступает Санкт-Петербург. Можно говорить о так называемом

«петербургском тексте», так как на первый план выступает непрерывная изменчивость непрочного фундамента города, который был построен на движущихся грунтах Финского залива. В столь нестабильной среде переплетается человеческое сознание со взаимопроникновением берега и земли, воды, света и тьмы. Автор хочет показать то, как он видит город, в котором живет, и который знает как свои пять пальцев. Город давно изменился со времен Пушкина, Гоголя. Автор признает влияние писателей, которых «Северная Венеция» также вдохновила (А. С. Пушкин – «Медный всадник», Н. В. Гоголь – «Петербургские повести», Д. Л. Быков, Н. М. Слепакова). Все писатели в его романе в рассказах «Осень в карманах» цитируются, а Быкову даже посвящен один рассказ.

Название романа в себе скрывает параллель времени года с «пост эсхатологический» миром. Осень является меланхоличной, когда все важное позади, человек ничего не ожидает. Человек больше погружается в свои мысли, размышляет над вопросами существования. Именно рассказы второй части романа не имеют никакого сюжета, а описывают лишь мысли и чувства героя.

Первая часть романа «Осень в карманах» называется «Комарово» (посёлок, в котором находится дача автора). Рассказы данной части романа, которые в рамках данной дипломной работы переводятся, описывают детство автора. Рассказы соответствуют друг-другу по теме, жанру, языку. Исключая два рассказа (Джеффри и Снежанна, В фитнес-центре), рассказчик ретроспективно возвращается в свое детство, когда ему была не понятна суть взрослых разговоров. С одной стороны это вызывает грусть, с другой – смех. Сталкиваемся с элементами трагикомична, которые прозе Андрея Аствацатурова не чужды. Неоднократно намекает на советское прошлое и социализм: *Страна работает, из последних сил строит социализм, а этот хочет только бездельничать!*

В русской культуре Андрей Аствацатуров довольно популярен. В Чешской республике был опубликован перевод его романа «Люди в голом» в 2016 году. Данный роман на чешский язык перевела Ольга Павлова.

Во второй главе настоящей дипломной работы формируется **стратегия перевода**, которая предшествует фазе репродукции, на основе первичного ознакомления с подлинником. Я придерживаюсь определения стратегии перевода, которое дал В. В. Сдобников: «Стратегия перевода предполагает, что переводчик

ориентировался в условиях коммуникативной ситуации, спрогнозировал ее возможное развитие (в устном переводе) и возможные реакции реципиентов, а также определил цель перевода».

Как было упомянуто во введении, целью данной работы является адекватно перевести избранные рассказы. В переводе, наряду с понятием адекватности, широко используется понятие эквивалентности. Эквивалентность – центральное понятие в теории перевода, поскольку достижение равноценности, равнозначности подлинника и перевода является основополагающей задачей переводчика. Однозначное определение понятия эквивалентность не сложилось, однако большинство исследователей полагает, что абсолютная эквивалентность текста оригинала и переводного текста невозможна вследствие семантических, структурных, прагматических различий оригинала и перевода. Поэтому, как критерий качественного перевода, в современной транслатологии чаще используется более широкое понятие адекватный перевод, которое направляет внимание на соответствие подлиннику по функции, которого я придерживаюсь. Я поставила перед собой цель соблюдать принципы функционального и коммуникативного подхода к переводу.

Я свела порядок и суть действий при переводе данного текста, исходя из концепции основоположника чешской теории перевода, выдающегося теоретика перевода, автора известной книги «Искусство перевода», Иржи Левого (1926-1966), к трем пунктам:

- 1) постижение подлинника,
- 2) интерпретация подлинника,
- 3) перевыражение подлинника.

Чешская переводчица Ольга Крийтова высказалась, что из вышеуказанных требований самой большой ошибкой является непостижение подлинника, поэтому третья глава настоящей дипломной работы посвящена литературоведческому и лингвистическому анализу подлинника. Необходимо было определить жанр, идиолект рассказчика, выделить лингвистические средства, с помощью которых выстраивается поэтика отдельных рассказов. Во избежание **интерференции** были описаны важнейшие типологические различия между языком подлинника

и переводным языком (русским и чешским языками). Все нижеуказанные конкретные примеры применены из подлинника и собственного перевода.

В русском языке в отличие от чешского намного чаще используются **неспрягаемые глагольные формы** (инфинитив, причастие, деепричастие): *Узнав, что я не нужен дяде Саши, я снова заплакал.* = *Jakmile jsem uslyšel, že mě strýček Saša nechce, znovu jsem se rozplakal.*

В русском языке в отличие от чешского намного чаще используются также **страдательные конструкции**: *Буква «м», Щучье озеро и хихикающий брат как-то сами собой забылись, и мне уже захотелось слушать сказку.* = *Na písmeno m, Štíčí jezero a hihňajícího se bratrance jsem sám od sebe zapomněl a chtěl jsem poslouchat pohádku.*

Для русского языка характерен **эллипсис**: *Но мы только на минутку!* = *My jsme přišli jenom na chvílinku!*; *Слышал?!* = *Slyšel jsi to?!*

Различия между чешским и русским языками наблюдаются в **валентности**: *Иногда он рассказывал смешные истории про то, как он однажды в детстве жил в деревне.* = *Jindy zase vyprávěl směšné příběhy o tom, jak v dětství jednou dobou žil na vesnici.*

Русским **несогласованным определениям** в чешском языке нередко соответствуют определения согласованные: *Роман в рассказах* = *povídkový román*; *Грязный палец Сени указывал на фотографию.* = *Sěňův špinavý prst ukazoval na fotku.*

Конструкция на русском языке, в которой определение стоит перед существительным, причем члены, поясняющие определение находятся между ним и существительным (т. н. **обмыкание**), в чешском языке невозможна: *Перед чтением ты – как оторванный от электрички вагон.* = *Když člověk čte, je jako vagón odpojený od zbytku vlaku.*

В русском языке более используются **частичноотрицательные предложения**, в то время как чешский язык предпочитает общее отрицание. В русском языке также более используется **лексическое отрицание**: *Мне показалось, что написано очень неплохо.* = *Přišlo mi, že román není napsán vůbec špatně.*; *Им это, кстати, помогло не сильно.* = *Těm to, jen tak mimochodem, moc nepomohlo.*

Я также обратила внимание на «**ложных друзей переводчика**»: *Последний раз показываю!* – *объявила она, нарисовала букву «м» и поднялась со стула.* = „*Ukazuji ti to naposled!*“ *oznámila, nakreslila písmeno m a zvedla se ze židle.*

Значительную долю внимания я уделила **субстандартной лексике**, так как автор довольно часто использует элементы разговорного языка и просторечия, вульгаризмы: *«Джефффри раздел Снежанну до трусов и начал рьяно ее трахать».* = *Jeffrey svlékl Sněžannu do kalhotek a začal ji vášnivě šukat.*; *Клыки, говорю, какие офигенные!* *Просто с ума сойти!* = *Říkám, že má boží špičáky! Jsem z nich celý pruč!*

Практическую часть работы (глава пятая) представляет сам перевод одиннадцати рассказов: Джефффри и Снежанна;

Воспитание грамотности;

Несколько слов в пользу чтения;

Безработица в Америке;

Буквы и знаки препинания;

Щучье озеро;

Буква «м»;

«Die Stadt Königsberg ist besetzt!»;

Пушкин и православие;

В фитнес-центре;

Виктор Максимович Жирмунский, старый режим и дачные родственники.

В главе, посвященной транслатологическому комментарию, обсуждаю методы и операции, применяемые в процессе перевода, опираясь на рекомендации переводчиков. В данных транслатологических приемах сильно сказывается выделенная выше стратегия перевода. **Комментарий** состоит из частей, сосредоточенных на перевод отдельных лингвистических явлений, проблемных мест и отличительных стилем автора черт, которые я считаю ключевыми. Иногда на данных явлениях основана суть всего рассказа (напр., иноязычные отрывки в рассказах «Безработица в Америке» и «Die Stadt Königsberg ist besetzt!»).

Перевод имен собственных (**антропоним**) был осуществлен с помощью формальных преобразований – транскрипции (*Сеня = Sěňa*) и транслитерации (*Снежанна = Sněžanna; Иннокентий = Innokentij*). При переводе заимствованного имени я решила использовать его подлинный вариант на английском языке (*Джефффри = Jeffrey*).

Перевод **топоним**, имен собственных, обозначающих собственное название географического объекта, подчинялся: 1) графическим системам данных языков, 2) частоте использования имени, 3) временем. *Петербург = Petrohrad; Торжок = Toržok; Комарово = Komárovo; Кёнигсберг = Königsber*. Буквально пришлось перевести названия населенных пунктов, которые в себе несли семиотическое содержание и отличительную черту данных населенных пунктов: *В Левашиове всё – налево, в Песочной есть только песок – и больше ничего, в Репине повсюду растут репы, зато грибов и черники нет.* = *V Levašově je všechno nalevo, v Písečné je samý písek a nic víc, v Řepově všude roste řepa, ale hřiby a borůvky tam nerostou.*

С должным вниманием я отнеслась к переводу **экспрессии**. В подлиннике было обнаружено несколько деминутивов, при переводе которых надо учитывать тот факт, что данные уменьшительно-ласкательные слова в русском языке употребляются намного чаще чем в чешском языке: *Верочка, вы слышите?* = *„Věrko, slyšíte ho?“* Экспрессивные высказывания переводятся нелегко, мне несколько раз пришлось компенсировать экспрессию на других местах и на других языковых уровнях: – *Иди-ка, Андрюша, лучше в сад – поиграй.* = *„Můžeš si už jít, ty kluku jedna ušatá, hrát na zahradu.“*; – *Он у вас точно филологом будем!* = *„Vyroste vám z něj na to tata filolog!“*

Передача **реалий**, так называемой безэквивалентной лексики, следовала приемам, которые выделил Л. С. Бархударов: транслитерация, калькирование, описательный (разъяснительный) перевод, приблизительный перевод. Описательный перевод: *политинформация = politické besedy*. Приблизительный перевод: *Она вывела на бумаге большую букву «м».* – *Теперь давай сам. Сначала – крючок. Та-ак...Я изо всех сил попытался сосредоточиться. Сперва дрожащей рукой нарисовал крючок. Вроде получилось. Потом принялся за палочку, но она у меня ушла в сторону.* = *Pečlivě napsala na papír velké písmeno m. „Teď piš sám. Nejprve oblouček. Táák...“ Snažil jsem se soustředit se ze všech sil. Nejdříve jsem třesoucí*

se rukou nakreslil oblouček. Ušlo to. Pak jsem se pustil do nožičky, ale pohnula se stranou. Калькирование (с формальной точки зрения также мультивербизация): филфаг = *filologická fakulta*. Генерализация значения: *Перед чтением ты – как оторванный от электрички вагон.* = *Když člověk čte, je jako vagón odpojený od zbytku vlaku.*

Со знанием специфики культурной среды исходного языка была связана передача родственных отношений, когда я дифференцировала значение по контексту – *Во дурак!* – с сожалением в голосе произнес мой брат. – *Тетя Вера, тогда я один поеду на озеро, ладно? Мама что-то ему ответила, и он убежал.* = „*To je ale blb!*“ *pronesl litostivě bratranec.* „*Teto Věro, to k jezeru pojedu sám, můžu?*“ *Máma ti něco odpověděla a on odešel.*

По моему мнению, мне удалось адекватно перевести намеренные **орфографические и грамматические ошибки**, которые автор допускает для разных целей (напр., оскорбление, смех): – *Главное для тебя сейчас, – с заботой в голосе объявил он, – хорошо написать вступительное сочинение на филфаг. А там – пиши как хочешь. Хоть «корову» через «а». Слова не скажу.* = „*Pro tebe je teď nejdůležitější,*“ *pravil starostlivě,* „*dobře napsat přijímací slohovou práci na filologickou fakultu. A tam už si piš, jak chceš. Klidně i kobyly s měkkým i. Neřeknu ani ň.*“

Довольно сложная задача мне предстояла при **передаче иноязычных отрывков**. Данные отрывки было сложно адекватно перевести вследствие того, что они являлись также основой каламбура (основанного на межъязыковой омонимии). В первом примере я довольна своим переводом, во втором не полностью, и не считаю его окончательным.

1. *На этих табличках виднелись крупные буквы: JOB! Я не умел читать и не понимал, что они означают... – Смотри – «ён»! – тихо хихикнул Сеня. – Чего это они? – Мама, а что значит «ён»?! – громко спросил я. – Это слово «джоб». По-английски значит «работа».* = *Na těch cedulích bylo velkými písmeny napsáno: JOB! Neuměl jsem číst a nevěděl jsem, co ta písmena znamenají... „Podívej se job, to je jako jeb!“ zahihňal se Séňa. „Co to asi chtěj?“ „Mami, co to znamená jeb?!“ zeptal jsem se nahlas. „Slovo džob v angličtině znamená práce.*

2. *Напиши-ка по-немецки листовку, что город Кёнигсберг взят. Мы ее нашим солдатам отдадим, и пусть они это кричат немцам. Дядя Саша взял бумагу и*

napísal: «Die Stadt Königsberg ist besetzt!» Комбат посмотрел, нахмурился и вернул дяде бумагу. – Напиши лучшие русскими буквами, а то ни черта не понятно. И дядя Саша старательно вывел: «Ди штад Кёнигсберг из бezeцт». – Ишь ты, – усмехнулся в усы комбат. – Совсем как по-русски. Через десять минут улицы города огласились криками: – Кёнигсбергу пундец! = *Napiš tadydle na leták, že město Königsberg je obsazeno. Dáme to našim vojákům, jen ať to na ty Němce křičí. Strýček Saša vzal papír a napsal: Die Stadt Königsberg ist besetzt! Velitel se podíval, naježil se a papír mu vrátil. „Napiš to radši rusky, takto tomu jde houby rozumět.“ A strýček Saša pečlivě napsal: „Dů štát Kónisberg jest prdzel.“ „Ha,“ zasmál se velitel pod vousy. „Skoro jako rusky. Za deset minut se v ulicích města ozývalo: „Königsberg jde do prdele!“*

Так как автор рассказов, Андрей Аствацатуров, является филологом по профессии, в его тестах встречается читатель довольно часто с **аллюзией**. В первом примере я нашла уже существующий перевод данного произведения на чешском языке и воспользовалась им. Во втором примере мне пришлось расширить уже существующий перевод стихов А. С. Пушкина на чешском языке одно слово, так как оно в данном контексте является важным. В третьем примере цитату из пьесы «Лысая певичка» французского драматурга перевела я.

1. *Так всегда делал, как я потом узнал, герой гоголевской «Шинели», и еще, наверное, загадочный Бартлби.....Но зато никто так и не сказал «Я брат твой!».* = *Později jsem se dozvěděl, že to tak dělával hrdina Gogolovi povídky Plášť a zajisté i záhadný Bartleby.....I přes to mi však nikdo neřekl: „Vždyť jsem váš bližní!“*

2. *Три девицы под окном пряли поздно вечерком...Я ничего не понимал. Ни кто такие девицы, ни что значит «пряли». А спросить постеснялся. Мне и так было стыдно за то, что я не знал, кто такой этот Пушкин. Но когда дядя дошел до слов «и на весь крещеный мир приготовила б я пир», я не выдержал. – Крещеный – это что?*

=

„Dávno nachýlil se den, dívčiny ještě předou len...“ Nic jsem nechápal. Ani kdo jsou to dívčiny, ani co znamená slovo předou. A styděl jsem se zeptat. Už tak jsem se styděl za to, že jsem neznal Puškina. Ale když strýček přečetl slova „zchystala bych hostinu, pro křtěnou světa polovinu“, nevydržel jsem to. „Co znamená křtěný?“

3. *«Я к вам только на минутку», – говорит у Ионеско хозяевам квартиры брандмайор. Он заходит к ним и остается там до конца пьесы. = Přišel jsem jenom na*

chvilinku!“ oznamuje v Ionescově hře majitelům bytu kapitán hasičského sboru. Na návštěvě zůstává až do konce představení.

В комментарии также рассматривается **перевод литературного названия** романа (рекомендации советуют перевести название в самом конце переводческой работы) и перевод **фразеологизмов** (относительно устойчивых, воспроизводимых, экспрессивных сочетаний слов, обладающих, как правило, целостным значением), которые встречаются в подлиннике.

В итоге можно отметить, что цели, которые я поставила себе в начале настоящей работы, были ответственно выполнены (был создан перевод и транслатологический комментарий). Я тщательно ознакомилась с творчеством современного русского автора, изучила ряд научных публикаций отечественных переводчиков, утвердилась в том, что хороший переводчик должен обладать долей таланта и иметь языковое чутье, и таким образом, расширила себе кругозор. В процессе перевода было (в большей или меньшей степени) преодолено много трудных задач, «крепких орешков» переводчика (напр., каламбуры, аллюзия, намеренные орфографические ошибки и. т. д.).

11. BIBLIOGRAFIE

Prameny:

АСТВАЦАТУРОВ, Андрей Алесеевич. *Осень в карманах*. Москва: Издательство АСТ, 2015. ISBN 978-5-17-091452-4.

GOGOL', Nikolaj Vasil'jevič. *Mirgorod: Novelly a Arabesky*. Přeložil Ignác HOŠEK. Praha: J. Otto, 1893, 441 s.

GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Petrohradské povídky*. Překlad Anna Nováková. Praha: Primus, 2002. ISBN 80-86207-07-2. 224 s.

ПУШКИН, Александр Сергеевич. *Povídka o caru Saltánovi*. Přeložil Petr Kříčka. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951.

Literatura:

ASTVACATUROV, Andrej Alexejevič. *Lidé v nahotě*. V Praze: Plus, 2016. Pestrá řada soudobé prózy. ISBN 978-80-259-0505-0.

BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003. 360 s. ISBN 80-7294-080-5.

FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces: teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009. 320 s. Studium; sv. 28. ISBN 978-80-7294-343-2.

FLÍDROVÁ, Helena a ŽAŽA, Stanislav. *Sintaxis ruského jazyka v srovnání s českým*. Vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2013. 157 s. ISBN 978-80-263-0355-8.

HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. 149 s. ISBN 80-86642-13-5.

HRDLIČKA, Milan. *Překladatelské miniatury*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 82 s. ISBN 80-7066-987-X.

HRDLIČKA, Milan, ed. *Translatologický slovník: výběr z českých a slovenských prací z teorie překlada*. 1. vyd. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů, 1998. 99 s. ISBN 80-902208-9-4.

HRDLIČKA, Milan, ed. a GROMOVÁ, Edita, ed. *Antologie teorie uměleckého překlada: (výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2004. 344 s. ISBN 80-7042-667-5.

- KNITTLOVÁ, Dagmar a kol. *Překlad a překládání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. 291 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2428-6.
- KRIJTOVÁ, Olga. *Pozvání k překladatelské praxi: kapitoly o překládání beletrie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 74 s. ISBN 80-7184-215-x.
- KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2009. 127 s. ISBN 978-80-7319-088-0.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. 288 s.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 2., dopl. vyd. Praha: Panorama, 1983. 396 s.
- LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: Určeno pro posluchače fakulty společenských věd*. 1. vyd. Praha: SPN, 1958. 109 s. Učební texty vysokých škol.
- MOKIENKO, Valerij a Ludmila STĚPANOVA. *Ruská frazeologie pro Čechy*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 259 s. ISBN 978-244-1916-9.
- PECHAL, Zdeněk. *Fenomén živilu v ruské literatuře*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2711-9.
- POPOVIČ, Anton. *Poetika umeleckého překladu: Proces a text*. Vyd. 1. Bratislava, 1971.
- POPOVIČ, Anton. *Překlad a výraz*. 1. vyd. Bratislava, 1968.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého překladu*. 2. preprac. a rozš. vyd. Bratislava, 1975.
- POPOVIČ, Anton a kol. *Originál-překlad: interpretačná terminológia*. Bratislava, 1983.
- VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Vyd. 1. Praha: Ivo Železný, 2002. 246 s. ISBN 80-237-3670-1.
- VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Vvedenje v teoriju perevoda dlja rusistov*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 83 s. Skripta. ISBN 978-80-244-3417-9.
- VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou: [na materiálu zájmených lexémů "ten/etot", "to/eto" a jejich funkčních ekvivalentů]*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 298 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2067-7.

VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *"Zum Befehl, Herr Oberleutnant" aneb vícejazyčnost v Haškově Švejkovi z translátologického pohledu*. Rossica Olomucensia. Časopis pro ruskou a slovanskou filologii, Vol. XVII, 2, Olomouc 2008, s. 55 – 64. ISSN 0139-9268.

ŽAŽA, Stanislav. *Ruština a čeština v porovnávacím pohledu*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 122 s. ISBN 80-210-2058-X.

Překládání a čeština. 1. vyd. Jinočany: H & H, 1994. 260 s. ISBN 80-85787-14-8.

Průruční mluvnice ruštiny pro Čechy 2. Bauer, J., Mrázek, R., Žaža, S. Praha, SPN: 1960.

АГАПОВА, Анна. *Современные переводы чешской прозы на русский язык: социокультурный и транслатологический анализ*. Оломоуц, 2014. Диссертация. Университет имени Палацкого в Оломоуце.

АСТВАЦАТУРОВ, Андрей. *Люди в голом*. Ад Маргинем, 2009, 304 s. ISBN 978-5-91103-080-3.

АСТВАЦАТУРОВ, Андрей. *Скунскамера*. Ад Маргинем, 2010, 304 s. ISBN 978-5-91103-110-7.

БАРХУДАРОВ, Л. С. *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода*. Москва, 1975.

СДОБНИКОВ, В. В. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. Иркутск, 2011, (№ 1), с. 165-172.

Slovníky:

VENCOVSKÁ, Marta a autorský kolektiv. *Rusko-český slovník*. Vyd. 2. Voznice: Leda, 2010. ISBN 9788073352073.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny 1945-1989*. Praha: Paseka, 2005. Smil. ISBN 807185638x.

STĚPANOVÁ, Ludmila. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1750-9.

Internetové zdroje:

<https://www.korpus.cz/>

<http://artesliberales.spbu.ru/contacts-ru/astvatsaturov>

<http://www.ast.ru/news/895211/>

<http://www.fiesta.city/zhivi/andrey-astvatsaturov/>

<https://www.livelib.ru/book/1001280498-osen-v-karmanah-andrej-astvatsaturov>

<http://www.online812.ru/2009/07/17/005/>

<https://www.youtube.com/watch?v=ngXt8VmJfvc>

<https://www.youtube.com/watch?v=oxPRfZ816mw>

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Bc. Veronika Poděšťová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta, katedra slavistiky

Název diplomové práce: Komentovaný překlad vybraných povídek A. A. Astvacaturova

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

Počet znaků: 178 962

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 32

Počet internetových zdrojů: 8

Práce si klade za cíl adekvátně přeložit vybrané povídky autora Andreje Alexejeviče Astvacaturova z ruštiny do češtiny a zpřístupnit tím českému čtenáři současného ruského prozaika. Jedná se celkem o 11 rozsahově krátkých povídek, které dohromady tvoří první část autorova nejnovějšího povídkového románu Podzim po kapsách. V první části diplomové práce je krátce načrtnuta biografie autora. Na základě odborné literatury následuje vytyčení překladatelské strategie a zanalyzování předlohy jak z literárněvědného, tak i jazykového hlediska. Stěžejní část práce tvoří komentář k překladu, kde je popsán proces vzniku překladu a řešení překladatelských problémů. Jednotlivé postupy jsou podloženy odbornou literaturou a názorně ukázány na příkladech z textu.

Klíčová slova: translologie, umělecký překlad, překladatelská strategie, Jiří Levý, Andrej Alexejevič Astvacaturov, jazyková komika, překlad cizojazyčných prvků, aluze.